ÖLÇME, DEĞERLENDİRME VE SINAV HİZMETLERİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ
ÖĞRENME ETKİNLİKLERİ
11. Sınıf
TARİH

CEVAP ANAHTARI

TAR.11.1.1. Osmanlı Devleti'nin 1683-1789 yılları arasındaki siyasi ve askerî mücadelelerini sonuçları açısından değerlendirebilme

TAR.11.1.1. Osmanlı Devleti'nin 1683-1789 yılları arasındaki siyasi ve askerî mücadelelerini sonuçları açısından değerlendirebilme

a) Osmanlı Devleti'nin 1683-1789 yılları arasındaki siyasi ve askerî mücadelelerinin sonuçlarını karşılaştırır.
b) Osmanlı Devleti'nin 1683-1789 yılları arasındaki siyasi ve askerî mücadelelerinin sonuçlarına ilişkin yargıda bulunur.

A. MASADAKİ ANTLAŞMALAR

II. VİYANA KUŞATMASI VE KARLOFÇA ANTLAŞMASI

Osmanlı Devleti, XVII. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa, Karadeniz'in kuzeyi ve Akdeniz'de etkili olma gücünü sürdürmekteydi. Varadin, Uyvar, Kamaniçe ve Çehrin kalelerinin alınması; Osmanlı'nın Avrupa'ya yönelik hedeflerinden vazgeçmediğini ortaya koydu. 1683 II. Viyana Kuşatması ise bu sürecin kırılma noktası oldu. II. Viyana Kuşatmasında alınan yenilgi sonrasında Avusturya, Lehistan, Venedik ve Papalık öncülüğünde Kutsal İttifak kuruldu. Rusya'nın da katılmasıyla Osmanlı Devleti uzun süreli ve çok cepheli savaşlarla karşı karşıya kaldı. 1699'da imzalanan Karlofça Antlaşması'yla Osmanlı Devleti ilk kez Avrupa'da geniş ve kalıcı toprak kayıpları yaşadı. 1700 İstanbul Antlaşması'yla Osmanlı Devleti Azak Kalesi'ni Rus Çarlığı'na bıraktı ve Rusların İstanbul'da sürekli olarak bir elçi bulundurma talebini kabul etti. Azak Kalesi'nin Ruslara bırakılmasıyla Ruslar Karadeniz'e inme hedefleri için ilk önemli adımı atmış oldu. Ayrıca bu antlaşmayla daha önce Moskof prensi olarak adlandırdığı Rus çarının çarlık ünvanını da resmen tanımak zorunda kaldı.

PRUT ANTLAŞMASI

Karlofça ve İstanbul Antlaşmaları'yla kaybedilen toprakları geri almak isteyen Osmanlı Devleti; XVIII. yüzyıl başlarında Avusturya, Venedik ve Rus Çarlığı ile mücadele etmeye devam etti. III. Ahmed Dönemi'nde I. Petro'nun Karadeniz'e yönelik genişleme politikası Osmanlı-Rus ilişkilerinin daha da gerilmesine yol açtı. Bu gerginlik nedeniyle çıkan Prut Savaşı'nın sonucunda imzalanan 1711 Prut Antlaşması'yla, Osmanlı Devleti askerî alanda elde ettiği başarıyı diplomatik açıdan tam değerlendiremedi. Rus ordusu Prut'ta zor durumda kalmasına rağmen tamamen etkisiz hâle getirilememişti. Buna karşılık Azak'ın geri alınması Osmanlı açısından önemli bir kazanç oldu.

PASAROFÇA ANTLAŞMASI

Prut Savaşı'nda Rus Çarlığı'na karşı kazanılan zafer, Osmanlı Devleti'ni Karlofça Antlaşması'yla kaybettiği toprakları geri alma konusunda umutlandırdı. Osmanlılar Venedik'in Mora'daki Ortodoks halk üzerinde baskı kurması, Karadağ halkını isyana teşvik etmesi ve Osmanlı ticaret gemilerine saldırması nedeniyle 1714'te Venedik'e savaş ilan etti. Osmanlıların bu savaşta gösterdiği başarı üzerine Avusturya Arşidüklüğü Venedik'in yanında savaşma kararı aldı. Böylece Osmanlılar 1718'e kadar Avusturya ile de mücadele etmek zorunda kaldı. 1718' de imzalanan Pasarofça Antlaşması'yla Osmanlı Devleti'nin Orta Avrupa ve Balkanlardaki gücü zayıflarken, Belgrad ve Temeşvar gibi stratejik yerlerin kaybedilmesi, Osmanlı'nın Avrupa'daki itibarını sarstı.

BELGRAD ANTLAŞMASI

Rus Çarlığı, Prut Antlaşması'ndan sonra da Osmanlı Devleti'yle ilgili hedeflerinden vazgeçmemişti. Çariçe Anna İvanovna Dönemi'nde Azak Kalesi'ni yeniden ele geçiren Ruslar, Kırım'ın birçok bölgesine saldırılar düzenledi. Ayrıca Lehistan'ın iç işlerine müdahale ederek Osmanlı Devleti'yle yaptıkları antlaşmalara aykırı hareket etti. Bunun üzerine Osmanlı Devleti 2 Mayıs 1736'da Rus Çarlığı'na savaş ilan etti. Osmanlı Devleti Karadeniz'in kuzey kıyılarında Ruslarla mücadele hâlindeyken Avusturya Arşidüklüğü de müttefiki Rus Çarlığı'na destek çıkmak için 1737'de Osmanlı Devleti'ne savaş açtı. Aynı anda iki cephede birden savaşmak zorunda kalan Osmanlı ordusu büyük başarılara imza attı.1739'da imzalanan Belgrad Antlaşması'yla 22 yıl aradan sonra Belgrad yeniden Osmanlı hâkimiyetine girdi ve tekrar Avrupa kapılarına dayanan bir konuma geldi. Ayrıca bu antlaşma Avusturya ile Osmanlı arasında elli yıl sürecek olan barış döneminin başlangıcı oldu.

KÜÇÜK KAYNARCA ANTLAŞMASI

1762'de Rus Çarlığının başına geçen Çariçe II. Katerina'nın Osmanlı Devleti aleyhine izlediği politikalar iki devlet arasındaki ilişkilerin bozulmasına ve altı yıl sürecek bir savaşın başlamasına neden oldu. Osmanlı Devleti 1768'de Rus Çarlığı'na savaş ilan etti ve birçok cephede mücadele etmek zorunda kaldı. Osmanlı Devleti'nin aldığı ağır yenilgi sonrasında 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması imzalandı.1699 Karlofça Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti için en ağır sonuçları doğuran bu antlaşma ile Kırım'ın Osmanlı'dan ayrılması, Rusya'nın Karadeniz ve Osmanlı Ortodoksları üzerinde etkisini artırması, Rus ticaret gemilerinin Boğazlardan serbest geçiş hakkı Osmanlı egemenliğini zayıflatırken Rus Çarlığının Osmanlı üzerindeki etkisini arttırmıştır.

Verilen antlaşmalara ait kısa metinleri dikkatlice okuyunuz. Edindiğiniz bilgilerden hareketle antlaşmaların kısa ve uzun vadeli sonuçlarını değerlendirerek kararlarınızı metindeki tarihsel kanıtlarla destekleyip aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

Antlaşma	Kısa vadeli etki	Uzun vadeli etki	Kararımı destekleyen kanıt	Genel değerlendirme
Karlofça Antlaşması	Avrupa'da geniş ve kalıcı toprak kayıpları yaşandı, Osmanlı'nın Avrupa karşısındaki askerî ve siyasi üstünlüğü zayıfladı.	Avrupa'daki Osmanlı gücünün zayıflamasına ve savunma ağırlıklı siyasete yönelimin belirginleşmesine katkı sağladı.	Avrupa'da ilk kez geniş ve kalıcı toprak kayıpları yaşandı.	Güç kaybının belirginleştiği önemli bir dönüm noktasıdır.
İstanbul Antlaşması	Azak Kalesi Rusya'ya bırakıldı, Rus çarının çarlık ünvanı tanındı ve Rusların Karadeniz'e inmesi kolaylaştı.	Rusya'nın Karadeniz ve Osmanlı üzerindeki etkisi arttı, Osmanlı'nın kuzeydeki güvenlik ve jeopolitik konumu zayıfladı.	Azak Kalesi'nin Rusya'ya bırakılması, Rusların Karadeniz'e inmesini kolaylaştırmıştır.	Rusya'nın Osmanlı karşısında güç kazanmasını hızlandıran gelişmelerden biridir.
Prut Antlaşması	Azak Kalesi geri alındı, Osmanlı Devleti askerî başarı elde etti.	Askerî başarı elde edilmesine rağmen, Osmanlı Devleti'nin bu başarıyı diplomatik kazanımlara dönüştürmesi sınırlı kaldı.	Azak Kalesi'nin geri alınması Osmanlı Devleti'nin savaş alanındaki başarısını gösterirken, bu kazanım diplomatik açıdan yeterince değerlendirilemedi.	Diğer antlaşmalardan farklı olarak Osmanlı'nın kısa vadeli askerî kazanım sağladığı bir örnektir.
Pasarofça Antlaşması	Belgrad ve Temeşvar kaybedildi, Osmanlı'nın Orta Avrupa ve Balkanlar'daki gücü zayıfladı.	Batı'nın üstünlüğünün daha belirgin biçimde kabul edilmesi ile Batı'yı tanıma ve diplomasiye yöneliş süreci hızlandı.	Belgrad ve Temeşvar kaybedildi, Osmanlı'nın Orta Avrupa ve Balkanlar'daki gücü zayıfladı.	Bu gelişme, Osmanlı Devleti'nin askerî ve toprak kayıpları yaşamasının yanı sıra Batı'yı daha yakından tanıma sürecini hızlandıran bir dönüm noktası olmuştur.
Belgrad Antlaşması	Belgrad geri alındı ve Avusturya ile uzun süreli barış dönemi başladı.	Osmanlı Devleti kısa süreli bir toparlanma sağladı ancak bu kazanım kalıcı bir genel güç üstünlüğüne dönüşmedi.	Belgrad geri alındı ve Avusturya ile uzun süreli barış dönemi başladı.	1683-1789 arasındaki güç kaybının kesintisiz olmadığını gösteren önemli bir toparlanma örneğidir.
Küçük Kaynarca Antlaşması	Kırım, Osmanlı Devleti'nden ayrıldı, Rusya'nın Karadeniz ve Osmanlı üzerindeki etkisi arttı.	Rusya'nın Osmanlı üzerindeki siyasi ve jeopolitik etkisi güçlendi, Osmanlı'nın egemenlik ve güvenlik alanındaki kırılganlığı arttı.	Kırım, Osmanlı Devleti'nden ayrıldı; Rusya'nın Karadeniz ve Osmanlı üzerindeki etkisi arttı.	Osmanlı Devleti'nin güç kaybını ve Rusya karşısındaki stratejik zayıflığını belirginleştiren en ağır sonuçlu gelişmelerden biridir.

B. KAYIPLARDAN STRATEJİYE

Dönemin Sadrazamı Koca Ragıp Paşa'nın Görüşü

Avrupa devletleri artık birbirlerinin dengesini gözetiyorlar. Bizim de cephede kazanamadığımızı masada korumamız, bunun için de Avrupa'daki güçler dengesini (muvazene) çok iyi takip edip ittifaklar kurmamız şarttır. Eski usul fetih dönemi kapanmıştır.

Kaynak: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Cilt IV, 1. Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, ss. 361-367'de yer alan Koca Ragıp Paşa'nın diplomasi ve denge siyasetine dair görüşlerinden 11. sınıf düzeyine göre uyarlanmıştır.

Prof.Dr. İlber Ortaylı'nın Tarihsel Analizi

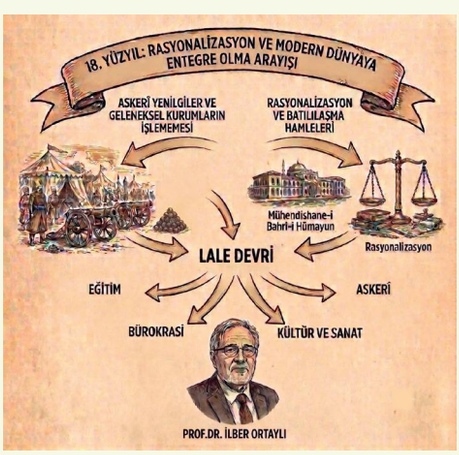

18. yüzyıl Osmanlı için bir çöküş değil, rasyonalizasyon ve modern dünyaya entegre olma arayışıdır. Askerî yenilgiler, devlet yönetimine geleneksel kurumların artık işlemediğini göstermiş ve Lale Devri'nden itibaren batılılaşma hamlelerini zorunlu kılmıştır.

Kaynak: Prof.Dr. İlber Ortaylı'nın İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı (Kronik Kitap, İstanbul, ss.17-35) adlı eserinde yer alan 18. yüzyıl Osmanlı yenileşme hareketleri ve bürokratik rasyonelleşme tezlerinden 11. sınıf düzeyine göre uyarlanmıştır.

Verilen dönem bilgilerinden yola çıkarak aşağıdaki yargılardan hangilerinin "ulaşılabilir" **veya** "ulaşılamaz" **olduğunu işaretleyiniz ve** "çünkü" **kısmına tarihsel gerekçenizi yazınız.**

DÜŞÜNCELER	ULAŞILABİLİR/ ULAŞILAMAZ	ÇÜNKÜ…
1. 1683-1789 yılları arasındaki askerî başarısızlıklar, Osmanlı Devleti'nde içe kapanmaya değil; aksine dış dünyayı ve Avrupa'yı daha yakından tanıma ihtiyacına yol açmıştır.	**ULAŞILABİLİR** ☒ **ULAŞILAMAZ** ☐	Verilen bilgilerden askerî yenilgilerin Osmanlı'yı dünyadan koparmadığı, tam tersine dış dünyaya yönelttiği görülmektedir. İlber Ortaylı'nın analizinde, askerî yenilgilerin Osmanlı'yı içe kapatmak yerine "modern dünyaya entegre olma arayışına" ve "Lale Devri'nden itibaren batılılaşma hamlelerine" zorunlu kıldığı açıkça ifade edilmiştir. Ayrıca Koca Ragıp Paşa da "Avrupa'daki güçler dengesini çok iyi takip edip ittifaklar kurmamız şarttır." diyerek Avrupa siyasetini daha yakından tanıma ve ona göre pozisyon alma ihtiyacını ortaya koymuştur.
2. Osmanlı Devleti, bu dönemde askerî gücünün yetersizliğini tamamen diplomatik esneklik ve denge politikasıyla ikame edebilmiştir.	**ULAŞILABİLİR** ☐ **ULAŞILAMAZ** ☒	Koca Ragıp Paşa, cephede kazanılamayanın masada korunması için denge siyasetini ve ittifakları bir şart ve yöntem olarak sunmaktadır; ancak bu durum askerî yetersizliğin diplomasiyle eksiksiz ve tamamen telafi edildiği veya çözüldüğü anlamına gelmez. Ayrıca İlber Ortaylı'nın metninde, devletin sadece diplomasiye sığınmadığı, içeride de "rasyonelleşme" ve "batılılaşma hamleleri" gibi yapısal, kurumsal yeniliklerle askerî/ idari gücü yeniden kazanmaya çalıştığı belirtilmektedir. Dolayısıyla diplomasinin tek başına tüm askerî problemleri kapatarak sorunu tamamen çözdüğü fikrine ulaşılamaz.

C. NEDEN-SONUÇ İSTASYONU

Aşağıdaki gridde (kutucuklarda) 1683-1789 yılları arasındaki Osmanlı siyasi, askerî, iktisadi ve diplomatik gelişmelerine ait neden ve sonuç ifadeleri bir arada verilmiştir. Soruları dikkatlice okuyarak ilgili oldukları kutucuk numaralarını belirleyiniz ve belirlediğiniz kutucukları seçme gerekçenizi tarihsel kanıtlarla açıklayınız.

[1] **Lale Devri ve Geçici/Daimi Elçiliklerin Açılması** Batı kurumlarını yakından tanıma ve diplomatik ilişkileri geliştirme arayışı	**[2]** **Karadeniz'in Türk Gölü Olma Özelliğini Kaybetmesi** Küçük Kaynarca ile Kırım'ın kaybı ve Rus donanmasının Karadeniz'e çıkışı	**[3]** **Hendesehane ve Mühendishane-i Bahrî-i Hümayun'un Açılması** Askerî yenilgileri engellemek için Batı tarzı teknik askerî eğitime geçilmesi
[4] **Avusturya ve Rusya'nın Dakya/Grek Projeleri** Osmanlı'nın Balkan ve Karadeniz topraklarını paylaşarak İstanbul'u ele geçirme planı	**[5]** **Esham (İç Borçlanma) Sistemine Geçilmesi** Sürekli savaşlar ve toprak kayıpları sonucu ortaya çıkan mali açığı kapatma ihtiyacı	**[6]** **Pasarofça Antlaşması ile Batı Tarzı Islahatların Başlaması** Askerî üstünlüğün Batı'ya geçtiğinin kabul edilmesi ve barış sürecine girilmesi

Soru 1

Yukarıdaki kutucuklardan hangisi/hangileri, askerî başarısızlıklar ve uzayan savaş masraflarının Osmanlı iktisadi yapısında doğrudan mali tedbirler alınmasına yol açtığını kanıtlar?

Kutucuk Numarası / Numaraları	5 Nolu Kutucuk (Esham / İç Borçlanma Sistemine Geçilmesi)
Tarihsel Analiz ve Gerekçeniz	Sürekli yapılan savaşlar, kaybedilen vergi gelirleri ve ordu masrafları Osmanlı Devleti'ni sıcak para ihtiyacını karşılamak üzere kendi iç piyasasından borçlanmaya (Esham senetleri) sevk etmiştir.

Soru 2

Yukarıdaki kutucuklardan hangisi/hangileri, siyasi ve askerî mağlubiyetlerin Osmanlı devlet anlayışında Batı'nın teknolojik, askerî ve kurumsal yöntemlerinin/modellerinin esas alınmasına yol açtığını kanıtlar?

Kutucuk Numarası / Numaraları	1, 3 ve 6 Nolu Kutucuklar
Tarihsel Analiz ve Gerekçeniz	Pasarofça ile askerî yetersizlik kabul edilmiş (6), Lale Devri ile geçici/daimi elçilikler açılarak Batı kurumları tanınmış (1), askerî yenilgileri önlemek amacıyla Hendesehane ve Mühendishane gibi Batı tarzı teknik okullar açılmıştır (3).

Soru 3

Yukarıdaki kutucuklardan hangisi/hangileri, dış dünyadaki toprak kayıpları ve stratejik gerilemenin Osmanlı Devleti'nin başkentini (İstanbul) ve sınır güvenliğini doğrudan tehdit altına soktuğunu kanıtlar?

Kutucuk Numarası / Numaraları	2 ve 4 Nolu Kutucuklar
Tarihsel Analiz ve Gerekçeniz	Karadeniz'in Türk gölü olma özelliğini kaybetmesi (2) ve Rusya ile Avusturya'nın Osmanlı'yı paylaşmayı hedefleyen Dakya/Grek projeleri (4), doğrudan devletin jeopolitik varlığını ve merkez güvenliğini tehdit altına almıştır.

D. OLAYLARDAN HAREKETLE SONUÇLARI BELİRLEYELİM

Aşağıdaki üç tarihsel olayı dikkatle inceleyiniz. Her olayın ortaya koyduğu temel gelişmeyi belirleyiniz ve bu gelişmeden hareketle tarihsel bir sonuç çıkarınız. Çıkarımınızı olayda verilen bilgilerle ilişkilendirerek kısa bir gerekçe yazınız. Sonuç cümlenizde yalnızca olayı tekrar etmek yerine, bu gelişmenin Osmanlı Devleti'nin gücü veya politika anlayışı açısından taşıdığı anlamı ifade ediniz.

TARİHSEL OLAY 1	
 1683 yılında gerçekleştirilen II. Viyana Kuşatması başarısızlıkla sonuçlandı. Bu gelişmenin ardından Avrupa devletleri Osmanlı Devleti'ne karşı Kutsal İttifak adı verilen askerî birlik oluşturdu. **Görsel:** II. Viyana Kuşatması ve Şehir Planını Gösteren Gravür (1683) Rijksmuseum Arşivi.	
Bu gelişme Osmanlı Devleti açısından hangi sonucu ortaya çıkarmıştır?	Osmanlı Devleti Avrupa karşısında askerî üstünlüğünü kaybetmeye başlamıştır. Avrupa devletleri ortak hareket etmiştir.
Sonucunuzu hangi bilgi desteklemektedir? Kısaca açıklayınız.	Yaşanan gelişmenin Osmanlı Devleti'nin askerî gücü, güç dengesi veya dış politika anlayışındaki değişimi göstermesi.
TARİHSEL OLAY 2	
 1770 Çeşme Baskını'nda Rus donanması, Osmanlı filosunu yakarak devlet tarihinin en büyük deniz felaketlerinden birine yol açtı ve Osmanlı donanmasındaki savaş gemileri yok edildi. **Görsel:** Çeşme Limanı Baskını (Tablo, Aivazosvsky, 1848, Ulusal Sanat Galerisi, Feodosia/Ukrayna)	
Bu gelişme Osmanlı Devleti açısından hangi sonucu ortaya çıkarmıştır?	Osmanlı Devleti ağır bir deniz yenilgisi alarak denizlerdeki gücünü önemli ölçüde yitirmiştir.
Sonucunuzu hangi bilgi desteklemektedir? Kısaca açıklayınız.	Yaşanan gelişmenin Osmanlı Devleti'nin askerî gücü, güç dengesi veya dış politika anlayışındaki değişimi göstermesi.
TARİHSEL OLAY 3	
 18. yüzyılda alınan ağır askerî yenilgilerin ardından Osmanlı Devleti, Avrupa'nın üstünlüğünü kabul etmek zorunda kaldı. Lale Devri'nde Batı tarzı yeniliklere yönelme yaşandı ve Avrupa başkentlerine geçici elçiler gönderilerek diplomasiye ağırlık verildi. **Görsel:** Yirmisekiz Mehmed Çelebi Portresi (Jean-Baptiste van Mour, 1724) / Musée Carnavalet	
Bu gelişme Osmanlı Devleti açısından hangi sonucu ortaya çıkarmıştır?	Osmanlı Devleti savunma anlayışına yönelmiş, Batı'yı örnek alan yeniliklere girişmiş ve dış politikada diplomasinin önemini artırmıştır.
Sonucunuzu hangi bilgi desteklemektedir? Kısaca açıklayınız.	Yaşanan gelişmenin Osmanlı Devleti'nin askerî gücü, güç dengesi veya dış politika anlayışındaki değişimi göstermesi.

E. SIRA SENDE SORULARI

Harita 1: Karlofça Antlaşması sonrasında Osmanlı Devleti

Harita 2: Küçük Kaynarca Antlaşması Sonrasında Osmanlı Devleti

Harita 1'de ve Harita 2'de Karlofça Antlaşması (1699) ve Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) sonrasında Osmanlı Devleti'nin sınırları gösterilmiştir. Haritaları karşılaştırarak bu antlaşmaların Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü ve egemenlik hakları üzerindeki etkilerini değerlendiriniz.

Karlofça Antlaşması'yla Osmanlı Devleti; Macaristan ve Erdel'i Avusturya'ya, Podolya'yı Lehistan'a, Mora ve Dalmaçya kıyılarının bir bölümünü ise Venedik'e bırakmıştır. Bu kayıplar, Osmanlı Devleti'nin özellikle Orta Avrupa ve Balkanlardaki toprak bütünlüğünü önemli ölçüde zedelemiş ve Avrupa'daki üstünlüğünün gerilemeye başladığını göstermiştir. Küçük Kaynarca Antlaşması'yla Kırım Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsız hâle gelmiş; Azak, Kerç, Yenikale ve Kılburun gibi stratejik bölgeler Rusya'ya bırakılmıştır. Böylece Osmanlı Devleti'nin Karadeniz üzerindeki hâkimiyeti zayıflamış ve Kırım'la olan kara bağlantısı kesilmiştir. İlk defa halkı Türk ve Müslüman olan bir toprak parçası (Kırım) kaybedilmiştir. Sonuç olarak Karlofça Antlaşması daha çok Osmanlı Devleti'nin geniş çaplı toprak kayıplarıyla toprak bütünlüğünü sarsarken, Küçük Kaynarca Antlaşması hem toprak bütünlüğüne hem de siyasi ve ekonomik egemenlik haklarına zarar vermiştir. Bu nedenle Küçük Kaynarca'nın Osmanlı Devleti üzerindeki etkisinin daha kapsamlı olduğu söylenebilir.

Osmanlı Devleti'nin güç kaybı bir anda mı, yoksa aşamalı olarak mı gerçekleşmiştir? Gerekçeleriyle açıklayınız.

Osmanlı Devleti'nin güç kaybı bir anda değil, aşamalı olarak gerçekleşmiştir. Önce Karlofça Antlaşması ile Avrupa'da ilk büyük toprak kayıpları yaşanmış, ardından İstanbul Antlaşması ile Rusya, Karadeniz'e inme yolunda önemli bir avantaj elde etmiştir. Prut Antlaşması'nda askerî başarı kazanılmasına rağmen bu başarı diplomatik kazanca tam olarak dönüştürülememiştir. Pasarofça Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin Orta Avrupa ve Balkanlardaki gücü zayıflamış, Belgrad Antlaşması ile geçici bir toparlanma sağlanmış olsa da bu durum kalıcı olmamıştır. Son olarak Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlı Devleti ağır kayıplar yaşamış ve Rusya'nın Osmanlı üzerindeki etkisi daha da artmıştır. Bu kronoloji, Osmanlı Devleti'nin güç kaybının uzun bir süreç içinde aşama aşama gerçekleştiğini göstermektedir.

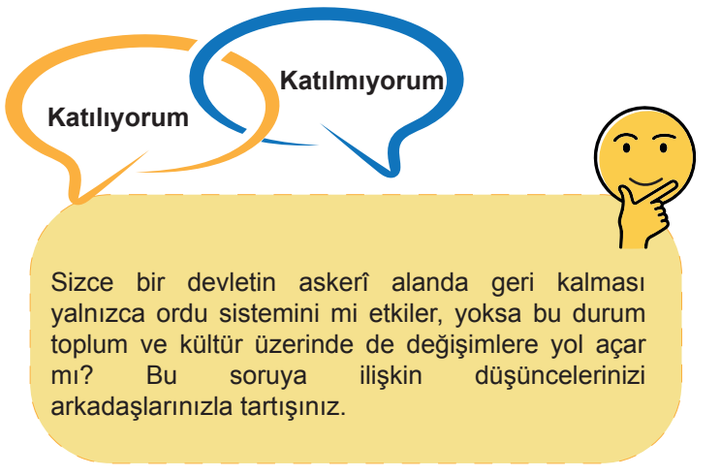

Sizce bir devletin askerî alanda geri kalması yalnızca ordu sistemini mi etkiler, yoksa bu durum toplum ve kültür üzerinde de değişimlere yol açar mı? Bu soruya ilişkin düşüncelerinizi arkadaşlarınızla tartışınız.

NOTLAR

ÖLÇME, DEĞERLENDİRME VE SINAV HİZMETLERİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ
ÖĞRENME ETKİNLİKLERİ
11. Sınıf
TARİH

CEVAP ANAHTARI

TAR.11.1.2. Lale Devri'nde Osmanlı devlet ve toplum hayatında meydana gelen değişimi tarihsel bağlamı içerisinde yorumlayabilme

TAR.11.1.2. Lale Devri’nde Osmanlı devlet ve toplum hayatında meydana gelen değişimi tarihsel bağlamı içerisinde yorumlayabilme

a) Lale Devri’nde Osmanlı devlet ve toplum hayatında meydana gelen değişimle ilgili dönemin kaynaklarını inceler.
b) Lale Devri’nde Osmanlı devlet ve toplum hayatında meydana gelen değişimi bağlamından kopmadan tablolaştırır.
c) Lale Devri’nin Osmanlı devlet ve toplum hayatında meydana getirdiği değişimi kendi ifadeleriyle açıklar.

LALE DEVRİ YENİLİKLERİ

A. SADRAZAMA SUNULACAK DEĞERLENDİRME RAPORU

Lale Devri'nde Osmanlı Devleti'nde çeşitli alanlarda yenilikler gerçekleştirilmektedir. Sultan III. Ahmed, bu yeniliklerin devlet yönetimi ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini değerlendirmek amacıyla Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'yı huzuruna çağırır. Padişah, Sadrazam'dan gerçekleştirilen faaliyetlerin sonuçlarını ortaya koyan ve hangi alanlardaki yeniliklere öncelik verilmesi gerektiğini belirten bir değerlendirme raporu hazırlamasını ister.

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa da raporun hazırlanmasında danışmanlarının görüşlerinden yararlanmaya karar verir.

Siz de Sadrazam'ın danışmanlarından biri olduğunuzu düşününüz. Aşağıda verilen Lale Devri faaliyetlerini inceleyiniz; bu faaliyetlerin devlet yönetimi ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini değerlendirerek Sadrazamın Sultan III. Ahmed'e sunacağı raporun ilgili bölümlerini tamamlayınız.

Faaliyet Özeti

Faaliyet 1: Avrupa ile ilişkiler ve diplomatik gelişmeler

- Avrupa başkentlerine geçici elçiler gönderildi.
- Avrupa'nın diplomasi, bilim, sanat, teknoloji, askerlik, sanayi ve tarım alanlarındaki gelişmeleri yerinde incelendi.
- Elçiler hazırladıkları sefaretnameleri ve raporları yönetime sundu.
- Avrupa ile diplomatik, kültürel ve ticari ilişkiler geliştirildi.

Faaliyet 2: Mimari, şehircilik ve sosyal hayat

- İstanbul'da köşkler, kasırlar, çeşmeler, medreseler ve çok sayıda kütüphane inşa edildi.
- Sadâbâd Kasrı inşa edildi, Kağıthane'de park ve bahçeler düzenlendi.
- Eski yapılar onarıldı, şehir imar edildi.
- Çırağan eğlenceleri, helva sohbetleri ve mesire kültürü yaygınlaştı.
- Eğlence, musiki, şiir ve sanat hayatı canlandı.
- Lale, dönemin zarafet ve ihtişamını simgeleyen sembol hâline geldi.
- Batı etkisiyle barok ve rokoko mimari üslupları kullanılmaya başlandı.

Faaliyet 3: Bilim, eğitim, kültür, sağlık ve teknik alanındaki yenilikler

- İlk Türk matbaası kuruldu.
- Tercüme Heyeti oluşturuldu; Doğu ve Batı eserleri Türkçeye çevrilmeye başlandı, bazı Türkçe eserler Fransızcaya çevrildi.
- Çok sayıda kütüphane açıldı, Topkapı Sarayı'nda III. Ahmed Kütüphanesi kuruldu.
- Çiçek aşısı uygulanmaya başlandı.
- Kimyasal ilaçlardan yararlanıldı, sağlık denetimleri ve karantina uygulamaları başlatıldı.
- Hendesehane açıldı.
- Tersane-i Âmire ıslah edildi, Avrupa tarzında üç ambarlı gemiler yapılmaya başlandı.
- Tulumbacılar Ocağı kurularak ilk düzenli itfaiye teşkilatı oluşturuldu.
- Kız Kulesi onarıldı, feneri yenilendi.
- Çini imalathaneleri kuruldu ve yenilendi.
- Çuha atölyesi ile kâğıt imalathanesi açıldı.
- Şenliklerde kullanılmak üzere denizaltı benzeri araçlar yapıldı.

1. Raporun Bulguları: Yeniliklerin Etki Alanları

Sadrazam, gerçekleştirilen yeniliklerin devlet hayatını mı, toplum hayatını mı yoksa her ikisini birden mi etkilediğini görmek istemektedir.

Aşağıdaki tabloda verilen değişimlerin devlet ve toplum hayatına etkilerini sütunlarda yer alan kutucuklara "✔" işareti koyarak belirtiniz.

Değişim	Devlet Hayatı	Toplum Hayatı	Her İkisini de Etkiler
Avrupa'ya elçi gönderilmesi	✔		
İlk Türk matbaasının açılması			✔
Sadâbâd Kasrı'nın yapılması		✔	
Çiçek aşısının uygulanması		✔	
Tulumbacı Ocağı'nın kurulması			✔
Tercüme Heyeti'nin oluşturulması			✔
Tersane-i Âmire'nin ıslah edilmesi	✔		
Park ve bahçelerin düzenlenmesi		✔	
Çok sayıda kütüphanenin açılması			✔
Çini imalathanelerinin kurulması ve yenilenmesi			✔

2. Sadrazam İçin Öncelik Belirleme

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, yapılan yeniliklerin hangilerinin sürdürülmesi ve geliştirilmesi gerektiğine karar vermek istemektedir.

Yukarıdaki faaliyetleri inceleyiniz. Osmanlı Devleti'nin geleceği açısından öncelik verilmesi gerektiğini düşündüğünüz üç yeniliği belirleyiniz. Seçiminizi yaparken aşağıdaki ölçütlerden yararlanınız:

- Devletin güçlenmesine katkısı
- Toplumun yaşamına katkısı
- Bilgi, bilim ve teknolojinin gelişmesine katkısı
- Uzun vadede etkisini sürdürebilme potansiyeli

Kararınızı savununuz:

Seçtiğiniz üç yenilik arasından yalnızca biri sürdürülebilecek olsaydı hangisini tercih ederdiniz? Bu yeniliğin diğer ikisine göre neden daha önemli olduğunu dönemin şartlarını dikkate alarak açıklayınız. Daha sonra aşağıda belirtildiği şekilde sadrazama tavsiyede bulununuz.

Sadrazama Tavsiyem:

"Devletimizin geleceği açısından öncelikle ..... yeniliğinin desteklenmesini öneriyorum. Çünkü ....."

3. Ara Değerlendirme

Sadrazam, Lale Devri'nin yalnızca saray hayatı, eğlence ve lale yetiştiriciliğiyle değerlendirilmesinin dönemi açıklamak için yeterli olup olmadığını öğrenmek istemektedir.

Lale Devri yalnızca eğlence dönemi olarak ele alınabilir mi? Bu soruya yönelik cevabınızı içeren danışman görüşünüzü faaliyet özetlerindeki bilgilerden hareketle yazınız.

Görüşünüzü desteklemek için diplomasi, bilim, eğitim, kültür, sağlık veya teknik alanlarından en az iki gelişmeyi kanıt olarak kullanınız.

Danışman görüşüm:

Lale Devri yalnızca eğlence dönemi olarak değerlendirilemez. Çünkü bu dönemde Osmanlı Devleti, Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip etmiş; diplomasi, bilim, eğitim, kültür, sağlık ve teknik alanlarında çeşitli yenilikler gerçekleştirmiştir. Bu gelişmeler devlet yönetiminin ve toplumsal yaşamın farklı alanlarında değişim yaşandığını göstermektedir.

Görüşümü destekleyen gelişmeler:

Avrupa başkentlerine geçici elçiler gönderilmiş, elçiler Avrupa'daki diplomasi, bilim, sanat, teknoloji, askerlik, sanayi ve tarım alanlarındaki gelişmeleri inceleyerek raporlarını yönetime sunmuştur.
İlk Türk matbaası kurulmuş; Tercüme Heyeti aracılığıyla Doğu ve Batı eserleri Türkçeye çevrilmeye başlanmıştır.
Çiçek aşısı uygulanmış; sağlık denetimleri ve karantina uygulamaları başlatılmıştır.
Hendesehane açılmış, Tersane-i Âmire ıslah edilmiş ve Tulumbacılar Ocağı kurularak ilk düzenli itfaiye teşkilatı oluşturulmuştur.
Bu örnekler, Lale Devri'ndeki değişimin eğlence hayatıyla sınırlı olmadığını açıkça desteklemektedir.

4. Rapor Bulgularının Kontrolü

Raporun Sadrazama sunulmasından önce aşağıdaki değerlendirmelerin faaliyet özetleriyle uyuşup uyuşmadığını kontrol ediniz.
Her yargının karşısına "Destekleniyor" veya "Desteklenmiyor" yazınız.

Rapordaki Değerlendirme	Destekleniyor	Desteklenmiyor
Avrupa ile diplomatik ilişkiler geliştirilmiştir.	✔	
Osmanlı Devleti Avrupa'daki gelişmelerden yararlanmamıştır.		✔
Bilim ve kültür alanındaki faaliyetler desteklenmiştir.	✔	
Toplum hayatında yeni yaşam biçimleri görülmeye başlamıştır.	✔	
Lale Devri'ndeki yenilikler yalnızca askerî alanla sınırlı kalmıştır.		✔

5. Raporun Sonucu ve Genel Değerlendirme

Raporunuzun son bölümünde Sultan III. Ahmed ve Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya Lale Devri'nde gerçekleştirilen faaliyetlerin genel sonucunu açıklayınız.

Değerlendirmenizde;

- yeniliklerin devlet ve toplum hayatındaki etkilerine,
- Avrupa ile ilişkilerde meydana gelen değişime,
- bilim, eğitim, kültür, sağlık veya teknik alanındaki gelişmelerden örneklere,
- bu faaliyetlerin Osmanlı Devleti açısından taşıdığı öneme yer veriniz.

Ardından raporunuzu aşağıdaki cümleyi tamamlayarak sonuçlandırınız:

"Yaptığım incelemeler sonucunda Lale Devri'nde gerçekleştirilen faaliyetlerin Osmanlı devlet ve toplum hayatında ..... sonucuna ulaştım."

Genel değerlendirmem:

.....
.....
.....
.....

B. 1730'a PATRONA HALİL İSYANI'NA GİDEN YOL

Lale Devri'nin sonlarına doğru İstanbul'da toplumsal ve ekonomik sorunlar giderek belirginleşmeye başladı. Saray çevresindeki lüks ve gösterişli yaşam, artan tüketim ve eğlence anlayışı toplumun bazı kesimlerinin eleştirilerine yol açtı. Avrupa etkisiyle yaygınlaşan bazı yaşam biçimleri de çeşitli çevrelerde tepkiyle karşılandı.

İran üzerine düzenlenen sefer ise mevcut sorunları daha da ağırlaştırdı. Seferin mali yükünün artması üzerine halktan yeni vergiler alınması, ekonomik sıkıntıların büyümesine neden oldu. Anadolu ve Rumeli'de eşkıyalık olaylarının artmasıyla İstanbul'a yoğun bir göç başladı. Şehrin nüfusundaki artış; işsizlik, enflasyon, salgın hastalıklar ve güvenlik sorunlarını beraberinde getirdi.

İran Seferi'nde beklenen başarının elde edilememesi, liyakatsiz olduğu düşünülen bazı atamalar ve esnafın yaşadığı ekonomik güçlükler yönetime yönelik eleştirileri daha da artırdı. Birbiri ardına yaşanan bu gelişmeler, toplumun farklı kesimlerinde merkezî yönetime karşı biriken tepkilerin giderek güçlenmesine ortam hazırladı.

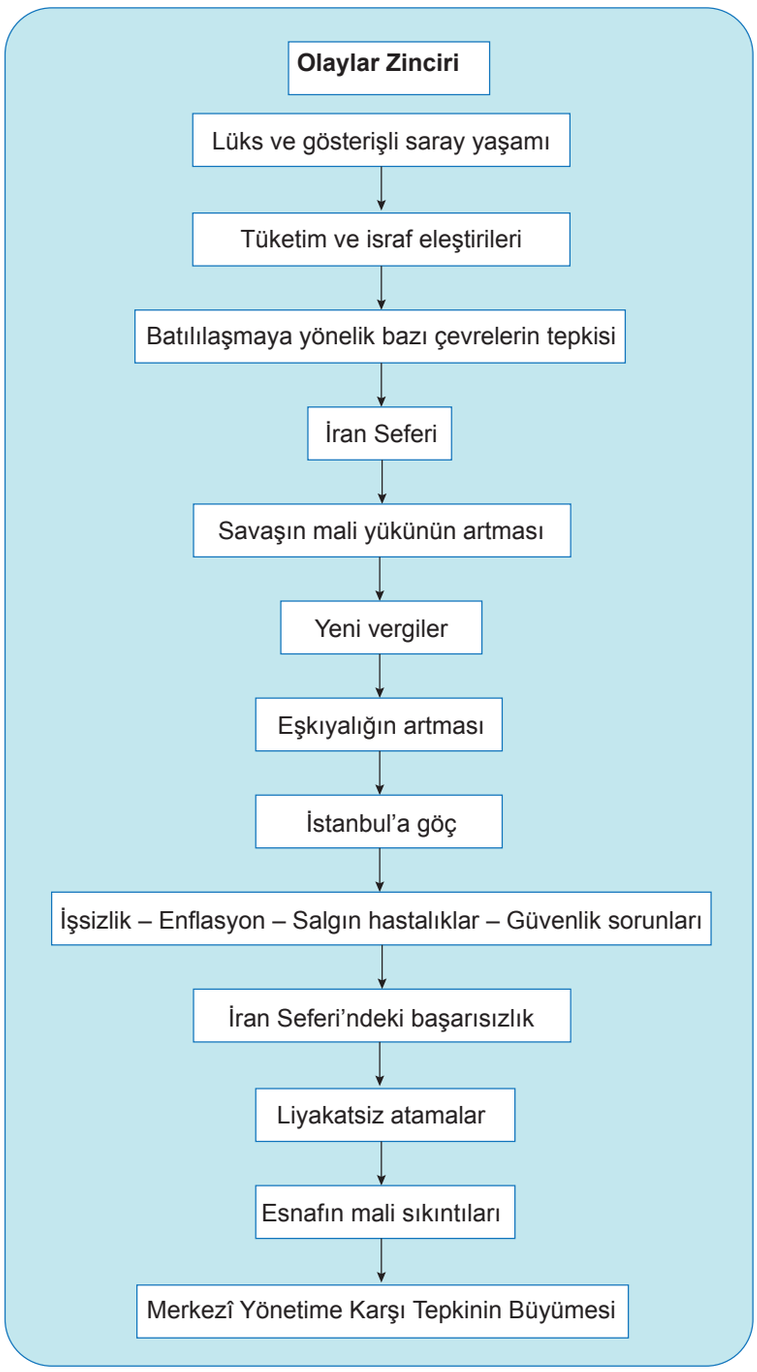
Olaylar Zinciri
Lüks ve gösterişli saray yaşamı
Tüketim ve israf eleştirileri
Batılılaşmaya yönelik bazı çevrelerin tepkisi
İran Seferi
Savaşın mali yükünün artması
Yeni vergiler
Eşkıyalığın artması
İstanbul'a göç
İşsizlik – Enflasyon – Salgın hastalıklar – Güvenlik sorunları
İran Seferi'ndeki başarısızlık
Liyakatsiz atamalar
Esnafın mali sıkıntıları
Merkezî Yönetime Karşı Tepkinin Büyümesi

Metni ve olaylar zincirini inceleyiniz.

1. Zincirde yer alan olayları ekonomik, toplumsal, askerî ve yönetimsel olmak üzere aşağıdaki başlıklarla ilişkilendiriniz. Bir olayın birden fazla alanla ilişkili olabileceğini dikkate alınız. Olaylarla tablodaki başlıkları ilişkilendirirken sütunlarda yer alan kutucuklara "✔" işaretini yazınız.

Olay	Ekonomik	Toplumsal	Askerî	Yönetimsel
Lüks ve gösterişli saray yaşamı	✔	✔		✔
Tüketim ve israf eleştirileri	✔	✔		✔
Batılılaşmaya yönelik bazı çevrelerin tepkisi		✔		✔
İran Seferi			✔	✔
Savaşın mali yükünün artması	✔		✔	✔
Yeni vergiler	✔	✔		✔
Eşkıyalığın artması	✔	✔		✔
İstanbul'a göç	✔	✔		
İşsizlik – Enflasyon – Salgın hastalıklar – Güvenlik sorunları	✔	✔		✔
İran Seferi'ndeki başarısızlık	✔	✔	✔	✔
Liyakatsiz atamalar		✔		✔
Esnafın mali sıkıntıları	✔	✔		✔
Merkezî Yönetime Karşı Tepkinin Büyümesi		✔		✔

2. Zincirden birbirini doğrudan etkilediğini düşündüğünüz üç olay seçiniz ve aralarındaki neden-sonuç ilişkisini aşağıdaki biçimde açıklayınız:

Olay → Ortaya çıkardığı sonuç → Toplumsal tepkiye etkisi

3. Aşağıdaki gelişmelerden hangisinin merkezî yönetime yönelik tepkinin büyümesinde daha belirleyici olduğunu düşünüyorsunuz?

- Ekonomik sıkıntılar ve yeni vergiler
- İstanbul'daki toplumsal sorunların ağırlaşması
- İran Seferi'ndeki başarısızlık
- Liyakatle ilgili eleştiriler
- Saray çevresindeki lüks ve gösterişli yaşam

Seçiminizi metinden elde ettiğiniz en az iki kanıtla açıklayınız.

4. Aşağıdaki yargıyı değerlendiriniz:

"1730'a gelindiğinde merkezî yönetime yönelik tepki, tek bir olayın değil; ekonomik, toplumsal, askerî ve yönetimsel sorunların zaman içinde birikmesinin sonucudur."

Yargıya katılıyorum / kısmen katılıyorum / katılmıyorum seçeneklerinden biriyle cevap veriniz. Kararınızı Olaylar Zinciri'ndeki en az üç gelişmeyi birbiriyle ilişkilendirerek gerekçelendiriniz.

NOTLAR

ÖLÇME, DEĞERLENDİRME VE SINAV HİZMETLERİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ
ÖĞRENME ETKİNLİKLERİ
11. Sınıf
TARİH

CEVAP ANAHTARI

TAR.11.1.3. 1755 Lizbon ve 1766 İstanbul depremlerini ortaya çıkardığı etkiler bakımından karşılaştırabilme

TAR.11.1.3. 1755 Lizbon ve 1766 İstanbul depremlerini ortaya çıkardığı etkiler bakımından karşılaştırabilme

a) Lizbon ve İstanbul depremlerinin etkilerini belirler.
b) Lizbon ve İstanbul depremlerinin etkilerinin benzerliklerini listeler.
c) Lizbon ve İstanbul depremlerinin etkilerinin farklılıklarını listeler.

TAR.11.1.3

1755 LİZBON VE 1766 İSTANBUL DEPREMLERİ: ETKİLER VE TEPKİLER

A. 1755 LİZBON VE 1766 İSTANBUL DEPREMLERİ AFET YÖNETİMİ VE MİMARİ YAKLAŞIM ANALİZİ

GODS ALMAGT. NAGESPEURD EN BESCHOUWD IN DE VERSCHRIKKELYKE VERNIELING DER VERMAARDE STAD

L I S S A B O N.

Door de Aardbeving: voorgevallen op den Eerste November, 1755.

T' AMSTERDAM.

Görsel 1: 1755 Lizbon Depremi'nin ardından Amsterdam'da yayımlanan ve deprem nedeniyle şehirde meydana gelen yıkımı gösteren resimli haber broşürü (1755)

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI No. 2366

ŞEM'DÂNÎ-ZÂDE
FINDIKLILI SÜLEYMAN EFENDİ TÂRİHİ
MÜR'İ'T-TEVÂRİH

II. A

Prof. Dr. M. Münir AKTEPE
YENİÇAĞ TARİHİ

İSTANBUL
EDEBİYAT FAKÜLTESİ MATBAASI
1978

Görsel 2: Şem'dânîzâde Fındıklılı Süleyman Efendi, Mür'i't-Tevârîh, Cilt II/A, haz. Prof. Dr. M. Münir Aktepe, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No. 2366, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1978. Eserin 85–87. sayfalarında 1766 İstanbul Depremi ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

1755 Lizbon ve 1766 İstanbul depremleri, dönemin iki büyük imparatorluğunu kentsel, mimari ve idari açıdan köklü tedbirler almaya zorlayan tarihi dönüm noktaları olmuştur. Yıkımın hemen ardından her iki devlet de benzer acıların tekrarlanmaması adına kriz yönetimi ve kentsel dönüşüm hamleleri başlatmıştır.

1755 Lizbon Depremi Sonrası Alınan Tedbirler	1766 İstanbul Depremi Sonrası Alınan Tedbirler
Lizbon'daki yıkımın ardından Başbakan Marqués de Pombal (Markez de Pombal) önderliğinde dünyanın ilk planlı kentsel dönüşüm ve afet yönetim sistemlerinden biri hayata geçirilmiştir: **Pombal Kafesi (Gaiola Pombalina):** Dünyanın ilk depreme dayanıklı ahşap karkas sistemi geliştirilmiştir. Binaların iç duvarlarına yerleştirilen bu esnek ahşap kafesler, sarsıntı anında yapının çökmesini engelleyecek şekilde tasarlanmış ve maketleri askeri birliklerin yürüyüş titreşimleriyle test edilmiştir. **Izgara Şehir Planı:** Orta Çağ'dan kalan dar ve karanlık sokaklar tamamen temizlenmiş; yerini geniş caddeler, tahliye alanları ve yangınların yayılmasını önleyen nizami bloklar almıştır. **Hijyen ve Salgın Önlemleri:** Salgın hastalıkları önlemek amacıyla cenazeler hızla deniz seviyesine taşınarak defnedilmiş, şehir genelinde karantina ve asayiş önlemleri uygulanmıştır.	Osmanlı İmparatorluğu, Sultan III. Mustafa döneminde gerçekleşen bu felaketin ardından geleneksel mimariyi afet şartlarına göre yeniden düzenlemiştir: **Kâgir Yapıların Zorunlu Tutulması:** 1766 İstanbul Depremi'nin ardından yeni yapıların kâgir olarak yapılması yönünde düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Ancak halkın bir bölümü, barınma ihtiyacını hızlı karşılamak amacıyla ahşap evler yapmayı sürdürmüştür. **İmar ve Malzeme Denetimi:** Yıkılan cami, sur, su kemeri ve hanların onarımında kullanılacak kereste ve taş tedariki için eyaletlere kesin emirler gönderilmiş; yapıların temelleri güçlendirilmiştir. **Çadır ve Açık Alan Düzenlemeleri:** Şehir içindeki bostanlar, cami avluları ve meydanlar geçici barınma ve toplanma alanları olarak sistemleştirilmiştir. **Sosyal ve Ekonomik Tedbirler:** Deprem sonrasında fiyatların aşırı yükselmesini önlemek için narh uygulamasına başvurulmuş, yeniden yapılaşma çalışmalarında ihtiyaç duyulan ustalar çevre illerden İstanbul'a çağrılmıştır.

1. Her iki deprem sonrasında da kendisini gösteren devletin varlığı ve iktidar gücü olmasaydı neler yaşanırdı?

Devletin hızlı müdahalesi olmasaydı şehirlerde güvenlik sorunları artabilir, yağma ve karaborsa yaygınlaşabilir, salgın hastalıklar görülebilir ve yeniden imar çalışmaları uzun yıllar gecikebilirdi. Ayrıca halkın barınma ve temel ihtiyaçlarının karşılanması zorlaşarak can kayıpları artabilirdi.

2. Aynı yüzyılda benzer felaketlerle karşılaşan Portekiz ve Osmanlı Devleti'nin, deprem sonrası aldıkları tedbirlerdeki temel yaklaşım ve bakış açısındaki benzerlik ve farklılıkları aşağıdaki alanlar açısından değerlendiriniz.

Şehir Planlaması ve Mimari Yaklaşım	Kriz Yönetimi ve Çözüm Üretme Tarzı
Benzerlik: Her iki devlet de depremden sonra daha güvenli yapılar inşa etmeye ve şehirleri yeniden ayağa kaldırmaya çalışmıştır.	Benzerlik: İki devlet de halkın güvenliğini sağlamaya, yeniden imar çalışmalarını hızlandırmaya ve kamu düzenini korumaya çalışmıştır.
Farklılık: Lizbon'da şehir planı tamamen değiştirilerek geniş caddeler ve ızgara plan uygulanmıştır. Osmanlı ise mevcut şehir dokusunu büyük ölçüde korumuş, daha çok kagir binalar yapılmasını teşvik ederek onarım çalışmalarına ağırlık vermiştir.	Farklılık: Portekiz bilimsel yöntemler geliştirerek afet yönetimine ve şehir planlamasına yönelmiştir. Osmanlı ise imar faaliyetleri, fiyat denetimi ve temel ihtiyaçların karşılanmasına öncelik vermiştir.

B. DEPREM ANKETİ

1755 Lizbon depreminin ardından Başbakan Marqués de Pombal (Markez de Pombal); depremin davranışı, nedeni ve deprem sonrasındaki yaşananları anlamaya yönelik bir çalışma başlatır. Çalışmada depremde kaç kişinin öldüğü, depremin ne kadar sürdüğü, yerel otoritelerin tutumu ile ilgili sorular mevcuttu. Bu çalışmanın ardından 1758 yılında depremin nedenini araştırmaya odaklı, bilimsel cevaplar aramaya yönelik ilk çalışma olan "Historia Universal dos Terremotos" (Depremlerin Evrensel Tarihi) adlı katalog yayınlandı.

1. Böyle bir çalışma yapmanın faydaları nelerdir?

Depremle ilgili sistemli bilgi toplanması, afetin nedenlerini ve etkilerini daha iyi anlamayı sağlar. Böylece gelecekte alınacak önlemler daha doğru planlanabilir, can ve mal kayıpları azaltılabilir.

2. Sizce böyle bir çalışmada bulunması gereken 9 soru ne olurdu? Aşağıdaki boşluklara yazınız.

Depremin yapısı ve özellikleri ile ilgili sorular **1.** **2.** **3.**
İhtiyaçların belirlenmesi ile ilgili sorular **1.** **2.** **3.**
Deprem sonrası yapılması gerekenler ile ilgili sorular **1.** **2.** **3.**

3. Lizbon ve İstanbul depremleri gibi günümüzün en büyük şehirlerinden birinde yaşanacak büyük bir depremin etkileri düşünüldüğünde 300 yıl önceyle kıyasladığınızda aşağıdaki alanlarda ne gibi farklılıklar yaşanabilir?

Ulaşım ve Lojistik	Karayolu, hava yolu ve demir yolu kullanılarak yardım ekipleri ve malzemeler çok daha hızlı ulaştırılabilir.
Enerji	Elektrik ve doğal gaz kesintileri yaşansa da modern altyapı sayesinde arızalar daha kısa sürede giderilebilir.
Ekonomi	Üretim ve ticaret geçici olarak aksasa da devlet destekleri, sigorta sistemi ve uluslararası yardımlar ekonomik toparlanmayı hızlandırabilir.
Haberleşme	Cep telefonları, internet ve sosyal medya sayesinde bilgi paylaşımı ve yardım koordinasyonu çok daha hızlı yapılabilir.

4. Pombal'ın depremle ilgili gözlem ve tanıklıkları sistemli biçimde toplatması, XVIII. yüzyılda bilimsel düşüncenin gelişimiyle nasıl ilişkilendirilebilir? Metinden kanıt göstererek açıklayınız.

Pombal'ın çalışması, doğal afetleri yalnızca geleneksel inanışlarla açıklamak yerine gözlem, sorgulama ve kanıta dayalı bilgilerle anlamaya yönelmiştir. Depremin süresi, can kaybı, etkileri ve yerel yöneticilerin tutumu hakkında sorular sorulması, sistemli veri toplandığını göstermektedir. Toplanan bilgilerin 1758 yılında Depremlerin Evrensel Tarihi adlı katalogda bir araya getirilmesi de bilimsel bilginin kaydedilmesine ve paylaşılmasına katkı sağlamıştır. Bu nedenle çalışma, XVIII. yüzyılda akılcı ve bilimsel düşüncenin doğal olayları inceleme süreçlerine yansıdığını göstermektedir.

C. FAY HATTINDA İKİ BAŞKENT

Görsel 3: 1755 Lizbon Depremi'ni gösteren çağdaş bakır gravür. Gravürde deprem sonrasında yıkılan yapılar, çıkan yangınlar ve limanı etkileyen tsunami nedeniyle zarar gören gemiler tasvir edilmiştir.
Kaynak: Anonim, Lisbon, Portugal, during the Great Earthquake of 1 November 1755, bakır gravür, 1755. Orijinali Museu de Lisboa koleksiyonu.

Görsel 4: 1766 İstanbul Depremi (Temsilî)

Portekiz Kralı I. Jose'nin görevlendirdiği Başbakan Marqués de Pombal'ı (Markez de Pombal) liderliğinde defin işlemlerinin hızlandırılması, salgınların önlenmesi ve yağmanın engellenmesi için sert askerî tedbirler alınmıştır. Pombal'ın hazırlattığı 13 soruluk anket ile tarihin ilk sistematik afet veri toplama çalışması gerçekleştirilmiştir. Şehir, "Pombalina" olarak bilinen ilk depreme dayanıklı ve ızgara planlı modern kent tasarımıyla yeniden inşa edilmiştir. Bu yapılanmada ahşap yapı, taş duvarlara monte edilerek esnekliği artırılmıştır. Sultan III. Mustafa dönemi Osmanlı idaresi ise hızlı bir imar ve iaşe süreci başlatarak Sadrazam Hacı Muhsin Paşa koordinasyonunda imaret, çeşme, çarşı, hamam, fırın gibi kamu hizmeti veren binalar hızla onarılmış ve fiyat karaborsasını önlemek için narh sistemi uygulanmıştır. Kentin, mevcut klasik mimari dokusu muhafaza edilmiş ve radikal bir şehir planlaması değişikliğine gidilmemiştir.

1755 depremi küresel bir deniz ticareti imparatorluğu olan Portekiz'in ekonomisini felç etmiştir. Lizbon Limanı'ndaki gümrük binalarının, hazinenin ve ticaret depolarının yok olması üretimi durma noktasına getirmiş; şehrin yeniden inşası ülke gayrisafi milli hasılasının büyük bir bölümünü yutarak Portekiz'in İngiltere karşısındaki ekonomik bağımlılığını artırmıştır. Osmanlı'nın başkentindeki 1766 depreminde Fatih Camii, Kapalıçarşı, fırınlar, surlar ve su hatları gibi kamu yapılarının tamiri için taşradan ustaların ve malzemelerin getirilmesi finansal kaynakları zorlasa da Osmanlı, gıda ve temel ihtiyaç tedarikini kısa sürede dengelemeyi başarmıştır.

Lizbon Depremi'nin etkisi sınırları aşarak Aydınlanma Çağı Avrupa'sında felsefi bir kırılma meydana getirmiştir. Voltaire ve Rousseau gibi düşünürler "ilahi takdir" ve "kötülük problemi" üzerine tartışmalar yürüterek kilisenin dogmatik otoritesini sorgulamıştır. Bu felaket modern sismolojinin ve bilimsel verilere dayanan afet yönetiminin doğuşunu tetiklemiştir. İstanbul'da ise gıda, su ve kıyafetin yetersizliği, can kayıpları ve evsiz kalma süreçleri mahalle dayanışması ve vakıflar aracılığıyla göğüslenmiştir. Halk, felaketi ilahi bir ikaz olarak yorumlayıp dini dayanışma ve kamu düzenine uyum sağlama eğilimi göstermiş; radikal bir felsefi sorgulama görülmemiştir.

Verilen bağlamdan hareketle 1755 Lizbon ve 1766 İstanbul depremlerinin bölge halkının sosyal yaşamı üzerinde nasıl değişikliklere yol açmış olabileceğini açıklayınız. Cevabınızı bağlamdaki bilgilerden örneklerle destekleyiniz.

Lizbon'da deprem sonrasında insanlar afetin nedenlerini bilimsel ve felsefi açıdan sorgulamaya başlamış, kilisenin otoritesi tartışılmıştır. İstanbul'da ise halk yardımlaşmaya, vakıfların desteğine ve dinî dayanışmaya yönelmiştir. Bu nedenle Lizbon'da sorgulayıcı bir düşünce güçlenirken İstanbul'da toplumsal dayanışma ve dinî birliktelik ön plana çıkmıştır.

D. VOLTAİRE'İN İSYANI, AŞIK PETRE'NİN YAKARIŞI

1755 Lizbon depremi, Hristiyan dünyasında o döneme kadar sarsılmamış olan bazı inanç kalıplarını kökten sarstı. Depremin 1 Kasım Azizler Günü'nde, tam da kiliselerde mumlar yakıp ibadet edilirken gerçekleşmesi sebebiyle insanların yıkılan kilise duvarları ve mumlardan kaynaklı çıkan yangınlar sebebiyle can vermesi büyük bir teolojik krize yol açtı.

Candide

Acaba bu ıssız kıyıların kederli sakinleri
Avunurlar mıydı kasıp kavururken acıların dehşeti,
Dese ki biri onlara: "huzur içinde ölün;
Mahvoldu evleriniz; genel mutluluk için;
Yanan konağınızı başka eller yeniden kuracak,
Yıkık duvarlarınızdan başkaları doğacak;
Zenginleşecek Kuzey ölümcül kaybınızla;
Bahtsız insanlar için ne korkunç sözler!"
Voltaire (Volter)

1766 İstanbul depremi ise halk arasında büyük bir manevi sarsıntı meydana getirdi ancak Avrupa'daki gibi köklü bir teolojik krize yol açmadı. Deprem, Kurban Bayramı'nda gerçekleştiği için halk tarafından ilahi bir uyarı veya kıyamet alameti olarak görüldü. İnsanlar isyan etmek yerine ibadete, sadakaya ve yardımlaşmaya yönelerek teselli buldular. Yıkılan camilerin ve kutsal mekanların hızla onarılması, dini bağları zayıflatmak yerine pekiştirdi.

Destan-ı İstambol Üzre Zalim Titreme İçin

Kimden geldi bu hışım, kim verdi bize
Günahkârlığımızı Hak bildirdi bize
Biz unutmayalım, kalsın zihnimizde
Ah edip feryat etsek dahi az yine
Kıyma ey hükümdarım kıyma, lütfet bize
Diz çöküp yüz sürelim yerlere
Ne ki versen kullarına azdır yine
Yarattığın kullara lütfeyle
Layıksız duamızı kabul eyle

Aşık Petre (Osmanlı dönemi şairi)

1. Aynı yüzyılda yaşanan iki benzer doğal afete Avrupalıların ve Osmanlı halkının bakış açısı arasında ne gibi farklılıklar vardır?

Avrupalılar depremi din, felsefe ve bilim açısından sorgulamış; olayın nedenlerini araştırmaya yönelmiştir. Osmanlı halkı ise depremi ilahi bir uyarı olarak değerlendirmiş, ibadet, dua ve yardımlaşma ile bu felaketin etkilerini aşmaya çalışmıştır.

2. Bu farklılıkların sebebi neler olabilir?

Bu farklılıkların temel nedeni toplumların düşünce yapıları ve kültürel özellikleridir. Avrupa'da Aydınlanma Çağı'nın etkisiyle bilimsel ve eleştirel düşünce güç kazanırken, Osmanlı toplumunda dinî değerler ve toplumsal dayanışma daha belirleyici olmuştur.

3. Bu farklılıkların altında yatan sebepler düşünüldüğünde günümüz dünyasında halen bu farklılıkların var olduğu söylenebilir mi? Bir örnekle açıklayınız.

Evet, günümüzde de bu farklılıklar kısmen devam etmektedir. Büyük depremlerden sonra birçok ülkede bilim insanları depremin nedenlerini araştırırken insanlar aynı zamanda dinî inançları doğrultusunda dua etmekte ve yardım kampanyalarına katılmaktadır. Bu durum, bilimsel yaklaşım ile manevi dayanışmanın günümüzde birlikte görülebildiğini göstermektedir.

NOTLAR

ÖLÇME, DEĞERLENDİRME VE SINAV HİZMETLERİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ
ÖĞRENME ETKİNLİKLERİ
11. Sınıf
TARİH

CEVAP ANAHTARI

TAR.11.1.4. Sanayi Devrimi'nin meydana getirdiği siyasi, sosyal ve ekonomik değişimi neden ve sonuçlarıyla birlikte yorumlayabilme

TAR.11.1.4. Sanayi Devrimi’nin meydana getirdiği siyasi, sosyal ve ekonomik değişimi neden ve sonuçlarıyla birlikte yorumlayabilme

a) Sanayi Devrimi’nin siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda meydana getirdiği değişimin nedenlerini belirler.
b) Sanayi Devrimi’nin siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda meydana getirdiği değişimin sonuçlarını belirler.
c) Sanayi Devrimi’nin meydana getirdiği siyasi, sosyal ve ekonomik değişimin olumlu ve olumsuz sonuçlarını sorgular.
ç) Sanayi Devrimi’nin nedenlerini ve meydana getirdiği siyasi, sosyal ve ekonomik değişimin sonuçlarını kendi ifadeleriyle açıklar.

TAR.11.1.4

A.SANAYİ DEVRİMİ'Nİ TANIYORUM

Aşağıdaki ifadeleri inceleyiniz. Sanayi Devrimi'ni tanımlayan ifadeleri belirleyerek bunları zaman, mekân, üretim gücü, üretim örgütlenmesi ve üretim biçimi başlıkları altında sınıflandırınız. Ardından belirlediğiniz ifadelerden yararlanarak Sanayi Devrimi'ni kendi cümlelerinizle tanımlayınız.

İFADELER			
18. yüzyılda İngiltere'de başladı.	Makine gücü kullanılmaya başlandı.	İnsan ve hayvan gücüne dayalı üretimden vazgeçildi.	Atölye sisteminden fabrika sistemine geçildi.
El emeğine dayalı üretim yerini makineleşmiş üretime bıraktı.	Seri üretim yaygınlaştı.	Daha kısa sürede daha fazla ürün üretildi.	Dünya geneline yayıldı.

1. ZAMAN VE MEKÂN - 18.yüzyılda İngiltere'de başladı. - Dünya geneline yayıldı.	**SANAYİ DEVRİMİ**	**2. ÜRETİM GÜCÜ** - İnsan ve hayvan gücüne dayalı üretimden vazgeçildi. - Makine gücü kullanılmaya başlandı.
3. ÜRETİM ÖRGÜTLENMESİ - Atölye sisteminden fabrika sistemine geçildi.		**4. ÜRETİM BİÇİMİ** - El emeğine dayalı üretim yerini makineleşmiş üretime bıraktı. - Seri üretim yaygınlaştı. -Daha kısa sürede daha fazla ürün üretildi.

SANAYİ DEVRİMİ'Nİ KENDİ CÜMLEMLE TANIMLIYORUM

Sanayi Devrimi, 18. yüzyılda İngiltere'de başlayan; makine gücünün üretimde kullanılmaya başlanması, üretimin atölyelerden fabrikalara taşınması ve makineleşmiş/seri üretimin yaygınlaşmasıyla üretim biçimlerinde büyük değişim meydana getiren süreçtir.

B.SANAYİ DEVRİMİ'NİN GÖLGESİNDE: İŞÇİ TEPKİLERİ VE ÇOCUK EMEĞİ

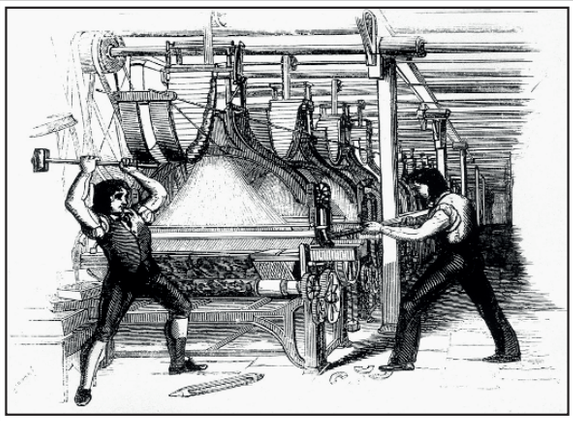

Görsel 1: Ludditler, Sanayi Devrimi sırasında tekstil sektöründe yaygınlaşan makinelerin işsizliğe yol açtığını düşündükleri için 1811-1816 yılları arasında bazı fabrikalara saldırarak tekstil makinelerini parçaladılar. Bu eylemler, sanayileşmeye karşı işçilerin gösterdiği kitlesel tepkilerin en bilinen örneklerinden biridir.
Kaynak: World History Encyclopedia, Luddites Smashing Textile Machines.

Görsel 2: Lewis W. Hine'ın 1908 yılında Güney Carolina'daki Lancaster Pamuk Fabrikasında çektiği bu fotoğraf, Sanayi Devrimi sonrasında çocuk işçilerin ağır çalışma koşullarını belgeleyen en önemli tarihî görsellerden biridir.
Kaynak: Hine, L. W. (1908). Sadie Pfeifer, 48 inches high, has worked half a year. One of the many small children at work in Lancaster Cotton Mills. Nov. 30, 1908. Location: Lancaster, South Carolina. Library of Congress, National Child Labor Committee Collection.

Sanayi Devrimi teknolojik gelişmeleri hızlandırırken toplum yaşamında da önemli değişikliklere neden olmuştur. Bu iki görsel birlikte değerlendirildiğinde birinci görselde yaşanan toplumsal olay ile ikinci görseldeki çalışma koşulları arasında nasıl bir ilişki kurulabilir? Görüşlerinizi açıklayınız.

Bu iki görsel arasında neden-sonuç ilişkisi kurulabilir. Fabrikalarda makinelerin kullanılması üretimi artırırken iş gücüne olan ihtiyacın ve ücretlerin azalmasına yol açmış, bunun yanında işverenlerin daha fazla kâr elde etmek amacıyla çocuk işçileri ve yetişkinleri uzun saatler çalıştırmasına neden olmuştur. Bu durum işçilerin ekonomik ve sosyal sorunlar yaşamasına, Ludditler gibi tepkilerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla Sanayi Devrimi ekonomik gelişmeyi hızlandırırken işsizlik, ağır çalışma koşulları ve işçi hakları gibi yeni sosyal sorunların ortaya çıkmasına da neden olmuştur.

C.TARİHSEL KANITLARLA SANAYİ DEVRİMİ'NİN HAZIRLIK SÜRECİ

Metin 1: XVIII. yüzyılın ortalarında İngiltere'de ekonomik yaşam önemli ölçüde değişmeye başladı. Köylüler, kendi topraklarında üretim yapan kişiler olmaktan çıkarak ücret karşılığında çalışan tarım işçilerine dönüştü. Böylece emek alınıp satılan bir değer hâline geldi ve kâr amaçlı üretime dayalı piyasa ekonomisi gelişmeye başladı. Aynı dönemde ormanların tarım alanına dönüştürülmesi, bataklıkların kurutulması ve yeni arazilerin tarıma açılmasıyla tarımsal üretim önemli ölçüde arttı. Tarım, yalnızca insanların beslenme ihtiyacını karşılayan bir faaliyet olmaktan çıkıp ticari kazanç sağlayan ekonomik bir sektör hâline geldi.

Metin 2: İngiltere, sömürgecilik faaliyetleri ve gelişen ticaret ağı sayesinde önemli bir sermaye birikimi elde etti. Bu sermaye, bankacılık sisteminin gelişmesine katkı sağladı. Bankalar, yatırımcılara kredi sağlayarak yeni fabrikaların kurulmasını ve makinelerin satın alınmasını destekledi. Böylece üretim arttı ve ülke ekonomisi hızla büyüdü.

Sanayi Devrimi sürecinde İngiliz hükûmeti, ticareti ve sanayileşmeyi destekleyen politikalar izledi. Yerli üreticilerin çıkarlarını koruyan uygulamalar sayesinde sanayi gelişti ve üretim güç kazandı.

Ayrıca hukukun üstünlüğü, özel mülkiyet hakkının korunması ve girişimciliğin teşvik edilmesi, yatırım yapmayı ve yeni teknolojilerin geliştirilmesini kolaylaştırdı. İngiltere'de loncaların zayıf olması ise zanaatkârların sanayileşmeye karşı direnç göstermesini engelleyerek yeni üretim yöntemlerinin yaygınlaşmasına katkı sağladı. Bu gelişmeler, İngiltere'nin Sanayi Devrimi'nin başladığı ülke olmasında önemli rol oynadı.

1. Metin ve görseller birlikte incelendiğinde Sanayi Devrimi'nin İngiltere'de başlamasına neden olabilecek gelişmeleri sıralayınız.

- Tarımda verimin artması ve ticari tarımın gelişmesi
- Sömürgecilik sayesinde sermaye birikiminin sağlanması
- Bankacılık sisteminin gelişerek yatırımcılara kredi vermesi
- Fabrikaların kurulması ve makinelerin yaygınlaşması
- Devletin ticaret ve sanayiyi destekleyen politikalar izlemesi
- Özel mülkiyet hakkının korunması ve girişimciliğin teşvik edilmesi
- Loncaların zayıf olması nedeniyle yeni üretim yöntemlerinin kolayca yayılması
- Gelişmiş ticaret ağı sayesinde hammadde ve pazar imkânlarının artması

2. Metinlerden yararlanarak aşağıdaki akış şemasını tamamlayınız.

Tarımda gelişme → ——— → ——— → ——— → Sanayi devrimi.

(Tarımda gelişme, Sermaye birikimi, Yatırımların artması, Fabrikalaşma ve makineleşme, Sanayi Devrimi)

3. Aşağıdaki nedenlerin, sonuçlar bölümünde verilen maddelerden hangisine yol açmış olabileceğini belirleyiniz. Her nedenin altındaki boşluğa, ilgili sonuç maddesinin numarasını yazınız.

NEDENLER:

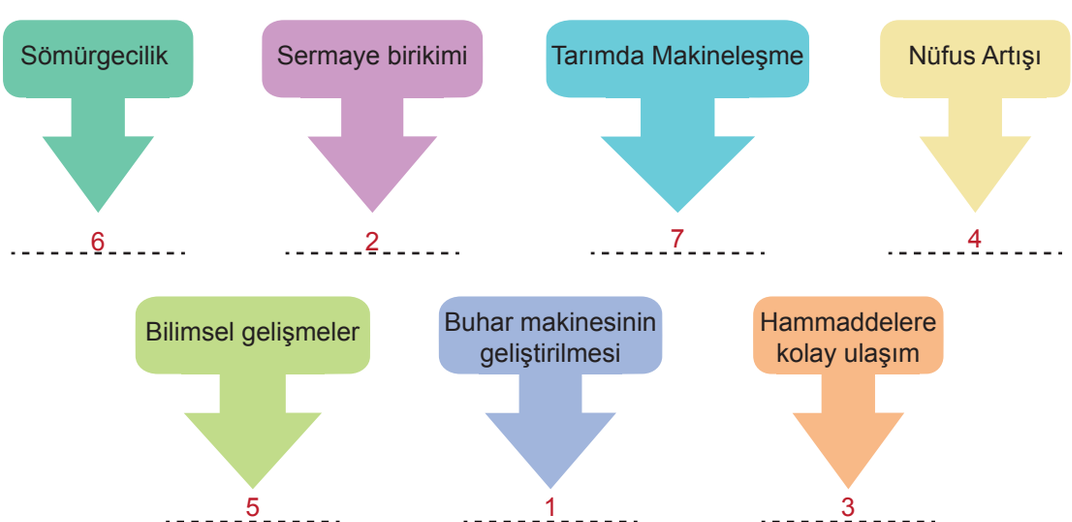

SONUÇLAR:

1. Fabrikalarda üretim hızı ve miktarı arttı.
2. Fabrikalar kuruldu, makinelere yatırım yapıldı.
3. Üretim maliyetleri azaldı, üretim sürekliliği sağlandı.
4. İş gücü ve tüketici sayısı arttı.
5. Yeni icatlar ve üretim teknikleri geliştirildi.
6. Hammadde ve pazar imkanları genişledi.
7. Tarımsal üretim arttı, kırsaldan kentlere iş göçü oldu.

D.SANAYİ DEVRİMİNİ ŞEKİLLENDİREN BULUŞLAR

Aşağıdaki Sanayi Devrimi sürecinde yapılan icat ve yenilikler hakkındaki zaman çizelgesini inceleyiniz.

1709 ⟶ Abraham Darby, kömürden ürettiği kok kömürü sayesinde daha fazla ısı elde edildiğini keşfetti ve böylece demir üretimindeki verimi arttırdı.

1712 ⟶ Thomas Newcomen, kömür madenlerindeki suyu yukarı pompalamak için buhar makinesini icat etti.

1733 ⟶ John Kay, büyük kumaş parçalarının daha hızlı dokunması için uçan mekik makinesini icat etti. Bu buluş piyasalardaki iplik talebini artırdı.

1769 ⟶ James Watt, Newcomen'ın icat ettiği buhar makinesini geliştirerek daha verimli çalışan bir model yaptı. 1775'te bu buhar makinesi seri olarak üretilmeye başlandı.

1779 ⟶ Buhar gücüyle çalışan ve otomatik dokuma makinelerinin kullanıldığı fabrikalar yaygınlaşmaya başladı.

1804 ⟶ Richard Trevithick, ilk buharlı lokomotifi üretti.

1830 ⟶ İki şehri birbirine bağlayan ilk demir yolu hattı inşa edildi.

1839 ⟶ Dünyanın ilk pervaneli buharlı gemisi inşa edildi.

1866 ⟶ İlk transatlantik telgraf kabloları döşendi.

1885 ⟶ İçten yanmalı motorla çalışan ilk otomobil üretildi.

1903 ⟶ Tarihteki ilk motorlu uçuş gerçekleştirildi.

1. Yukarıdaki zaman çizelgesinde yer alan buluş ve icatların ortaya çıkardığı sonuçları belirleyiniz. Her buluş veya icadın karşısındaki boşluğa, bu buluşun yol açtığı sonucu yazınız.

Buluş/İcat	Sonuç
Kok kömürünün kullanılması	Demir ve çelik üretimi arttı, sanayi gelişti.
Uçan mekik	Dokuma üretimi hızlandı, tekstil sanayisi gelişti.
Buhar makinesi	Fabrikalaşma hızlandı, üretim arttı.
Demir yolları	Ulaşım kolaylaştı, ticaret hızlandı.
Telgraf kablosu	Haberleşme hızlandı, iletişim kolaylaştı.
Otomobil	Kara ulaşımı gelişti, insanlar ve yükler daha kolay taşındı.
Uçak	Uzak mesafelere hızlı ulaşım sağlandı, uluslararası ulaşım gelişti.

2. Aşağıdaki cümleleri uygun ifade ile tamamlayınız.

Bence Sanayi Devrimi'nin en önemli buluşu ..... dır.

Çünkü ....
....
....

E.SANAYİ DEVRİMİ'NİN ETKİ ALANLARI

1. Aşağıdaki Sanayi Devrimi'nin etkilerini inceleyiniz. Her gelişmenin siyasi, sosyal ve ekonomik alanlardan hangileriyle ilişkili olduğunu belirleyerek ilgili kutucuğu "✔" simgesi ile işaretleyiniz. Bir gelişme birden fazla alanla ilişkiliyse birden fazla kutucuğu işaretleyebilirsiniz.

No	Gelişme/Etki	SİYASİ	SOSYAL	EKONOMİK
1	Altyapı ihtiyacında artış		✔	✔
2	Konut ihtiyacında artış		✔	✔
3	İnsan gücüne duyulan ihtiyacın azalması		✔	✔
4	Fabrika işçi sayısında artış		✔	✔
5	Hammadde ihtiyacında artış			✔
6	Sömürgecilik faaliyetinin artması	✔		✔
7	Tarımda makineleşmede artış			✔
8	Köyden şehre göç		✔	✔
9	Ulaşım ağında gelişme		✔	✔
10	Seri üretimde artış			✔
11	Sanayileşen devletler arasında rekabetin artması	✔		✔
12	Sermaye birikiminde artış			✔
13	Kapitalizmin güçlenmesi		✔	✔
14	Fabrikalaşmada artış		✔	✔

2. Yukarıda verilen Sanayi Devrimi'nin etki alanlarıyla birden fazla alanda ilişkilendirdiğiniz bir etkiyi seçiniz. Bu etkinin ilişkilendirildiği alanlarda ortaya çıkan olumlu ve olumsuz sonuçları, neden-sonuç ilişkisi kurarak açıklayınız.

Seçtiğim etki: Fabrikalaşmada artış

Açıklamam: Fabrikalaşmanın artması üretimin hızlanmasını ve artmasını sağlayarak ekonomik gelişmeye katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte fabrikalarda çalışan işçi sayısının artması, uzun çalışma saatleri ve olumsuz çalışma koşulları gibi sosyal sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylece fabrikalaşma ekonomik açıdan olumlu sonuçlar doğururken sosyal alanda bazı olumsuzluklara da yol açmıştır.

3. Yukarıdaki Sanayi Devrimi Etki Alanları tablosunda yaptığınız sınıflandırmadan hareketle siyasi, sosyal ve ekonomik alanları etkilenme düzeylerine göre en fazla etkiden en az etkiye doğru sıralayınız. Sıralamanızı tablodaki gelişmelere dayalı olarak gerekçelendiriniz.

Sıralamam: 1. Ekonomik 2. Sosyal 3. Siyasi

Gerekçem: Sanayi Devrimi öncelikle üretim, fabrikalaşma, makineleşme, seri üretim ve sermaye birikimi gibi ekonomik alanlarda büyük değişimler oluşturmuştur. Bu ekonomik dönüşümler; kentleşme, köyden şehre göç ve fabrika işçi sayısındaki artış gibi sosyal değişimleri beraberinde getirmiştir. Ekonomik ve sosyal dönüşümler ise hammadde ve pazar arayışı, sömürgecilik faaliyetlerinin artması ve sanayileşen devletler arasındaki rekabet gibi siyasi sonuçları etkilemiştir.

F. SANAYİ DEVRİMİ'NE FARKLI BAKIŞLAR

Sanayi Devrimi'ni konuşma balonlarındaki ifadeleri göz önüne alarak kendi cümlelerinizle değerlendiriniz.

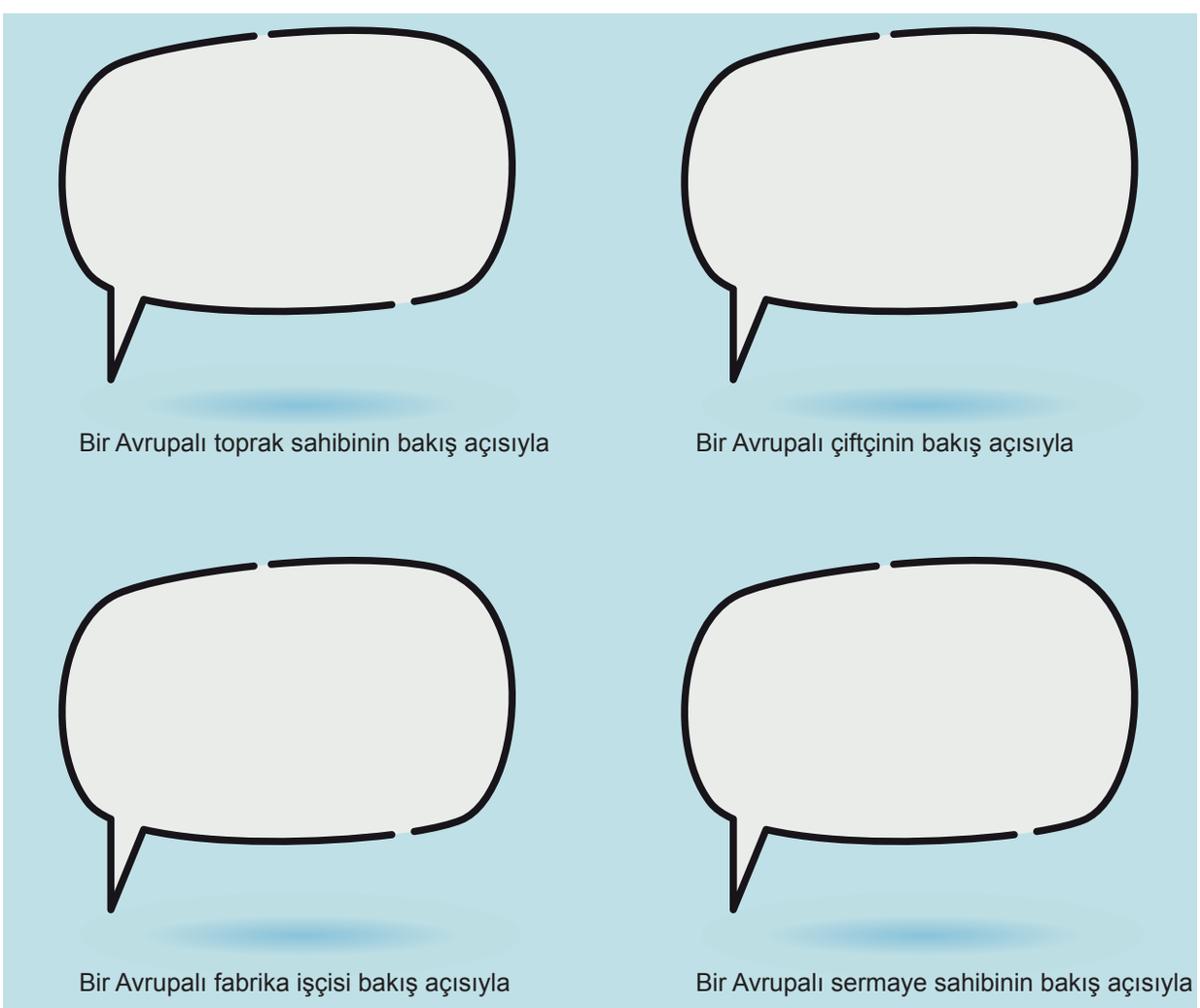

Bir Avrupalı toprak sahibinin bakış açısıyla

Bir Avrupalı çiftçinin bakış açısıyla

Bir Avrupalı fabrika işçisi bakış açısıyla

Bir Avrupalı sermaye sahibinin bakış açısıyla

NOTLAR

ÖLÇME, DEĞERLENDİRME VE SINAV HİZMETLERİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ
ÖĞRENME ETKİNLİKLERİ
11. Sınıf
TARİH

CEVAP ANAHTARI

TAR.11.2.1. Fransız İhtilali'nin devlet ve toplum hayatında meydana getirdiği değişimi neden ve sonuçlarıyla yorumlayabilme

TAR.11.2.1. Fransız İhtilali'nin devlet ve toplum hayatında meydana getirdiği değişimi neden ve sonuçlarıyla yorumlayabilme

a) Fransız İhtilali'nin devlet ve toplum hayatında meydana getirdiği değişime neden olan unsurları inceler.
b) Fransız İhtilali'nin devlet ve toplum hayatında meydana getirdiği değişimin etkilediği unsurları inceler.
c) Fransız İhtilali'nin devlet ve toplum hayatında meydana getirdiği değişimin etkilerinin niteliğini sorgular.
ç) Fransız İhtilali'nin devlet ve toplum hayatında meydana getirdiği değişimin nedenlerini ve sonuçlarını bağlamından kopmadan ifade eder.

TAR.11.2.1

A.FRANSIZ İHTİLALİ'Nİ HAZIRLAYAN TARİHSEL SÜREÇ

1. BİLİM DEVRİMİ (16.-17. Yüzyıl)	2. AYDINLANMA FİLOZOFLARI (18. Yüzyıl)	3. AMERİKAN BAĞIMSIZLIK BİLDİRGESİ (1776)	4. FRANSIZ İHTİLALİ (1789)
• Copernicus, Galileo, Kepler ve Newton doğa yasalarını rasyonel, matematiksel ve deneysel yöntemlerle açıklamışlardır. • Doğa olaylarının akılla anlaşılabileceğinin kanıtlanması insan aklına güveni artırmış; doğadaki bu yöntemsel devrim "toplum ve devletin de akılcı kurallarla yönetilmesi gerektiği" fikrini doğurarak toplumsal bilimlerin kapısını aralamıştır.	• Montesquieu, Voltaire, Rousseau ve Locke bilimsel yöntemi toplumsal, siyasal ve dini kurumlara uygulamışlardır. • Kralların yetkilerini Tanrı'dan aldığı anlayışı eleştirilmiş; güçler ayrılığı, milli egemenlik, insan hakları, eşitlik ve laiklik kavramları sistemleştirilmiştir. • Rousseau'nun Toplum Sözleşmesi ve Montesquieu'nun anayasal düzen vurgusu Fransız burjuvazisi ve entelektüellerince benimsenmiştir.	• İngiltere'nin on üç koloni üzerindeki ağır vergilerine karşı başlayan direniş 1776 Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ile ilk modern cumhuriyeti kurmuştur. • Bu durum Fransızlara özgürlük, eşitlik ve halk egemenliği ilkelerinin sahada uygulanabilir olduğunu kanıtlamıştır.	• Fransa'nın İngiltere'yi zayıflatmak için Amerikan bağımsızlık savaşçılarına sağladığı devasa askerî ve finansal destek büyük bir bütçe açığı yaratmıştır. • Kraliyetin bu açığı kapatmak amacıyla halka ve burjuvaziye yeni vergiler koyma girişimi toplumsal patlamayı tetikleyen son damla olmuş ve yüzyıllara yayılan bu zihinsel birikim Fransız İhtilali ile sonuçlanmıştır.

Yukarıdaki akış şemasını inceleyiniz. Bilim Devrimi'nde doğaya karşı geliştirilen akılcı ve sorgulayıcı yaklaşımın, Fransız İhtilali sürecinde siyasi ve toplumsal alana nasıl yansıdığını nedensellik bağı kurarak açıklayınız.

Bilim Devrimi'nde doğa olaylarının akıl, gözlem ve deney yoluyla açıklanabileceğinin ortaya konulması, insan aklına duyulan güveni artırmıştır. Bu yaklaşım Aydınlanma filozofları tarafından toplumsal ve siyasi düzene uygulanmış; kralların yetkilerinin kaynağı sorgulanarak güçler ayrılığı, millî egemenlik, insan hakları, eşitlik ve laiklik gibi düşünceler geliştirilmiştir. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ile bu düşüncelerin uygulanabilir olduğu görülmüş, böylece Fransız toplumu da etkilenmiştir. Fransa'nın Amerikan bağımsızlık savaşçılarına verdiği desteğin yol açtığı bütçe açığı ve yeni vergi girişimleri, mevcut toplumsal hoşnutsuzluğu artırmış ve bu düşünsel birikimle birleşerek Fransız İhtilali'nin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Bilim Devrimi gerçekleşmeseydi, Aydınlanma filozoflarının devlet yönetimi ve toplumsal düzen hakkındaki fikirleri nasıl bir temelden yoksun kalırdı?

Bilim Devrimi gerçekleşmeseydi, Aydınlanma filozofları fikirlerini üzerine bina edecekleri akılcı, deneysel ve sorgulayıcı yöntemsel temelden yoksun kalırlardı. Copernicus, Galileo ve Newton gibi bilim insanları doğanın ilahi ya da kurgusal açıklamalarla değil, rasyonel ve kavranabilir matematiksel yasalarla işlediğini kanıtlamıştır. Filozoflar da bu yöntemi topluma uyarlayarak "Doğanın akılcı kuralları varsa, devlet ve toplumun da akılcı kurallarla yönetilmesi gerekir" fikrini savunmuşlardır. Eğer bu bilimsel temel olmasaydı, kralların yetkilerini Tanrı'dan aldığı anlayışına (tanrısal egemenlik) karşı akılcı bir eleştiri geliştirilemez ve alternatif bir toplum modeli sunulamazdı.

Bilimsel yöntem ve bilime bakış açısındaki değişimin toplum ve devlet yönetimi anlayışına nasıl yansıdığını açıklayınız.

Bilimsel yöntemin doğayı açıklamada getirdiği akıl ve gözlem anlayışı, zamanla toplumsal ve siyasal kurumlara da uygulanmıştır. Bu yansıma sonucunda:
Siyasi Alanda: Devlet yönetiminde dogmatik ve geleneksel kabul edilen mutlak monarşi sorgulanmış; yerine akla dayalı güçler ayrılığı, anayasal düzen ve hukukun üstünlüğü ilkeleri benimsenmiştir.
Toplumsal Alanda: Bireylerin doğuştan gelen vazgeçilemez haklara sahip olduğu fikri gelişmiş; toplum yapısı "hükümdara koşulsuz itaat eden tebaa" anlayışından "kanun önünde eşit haklara sahip vatandaş" anlayışına dönüşmüştür.

Amerikan Bağımsızlık Mücadelesi'nin aydınlanma filozoflarının fikirlerini teoride tartışan Fransız entelektüelleri ve burjuvazisi üzerindeki etkisini açıklayınız.

Amerikan Bağımsızlık Mücadelesi, Fransız entelektüelleri ve burjuvazisi üzerinde hem düşünsel (pratik) hem de mali (ekonomik) açıdan iki temel etki yaratmıştır:
Pratik Etki: Fransızlar, Aydınlanma filozoflarının kitaplarında okudukları özgürlük, eşitlik, insan hakları ve milli egemenlik gibi ilkelerin sadece felsefi bir teoriden ibaret olmadığını, sahada uygulanarak insan haklarına dayalı modern bir devlet kurulabileceğini bizzat görmüşlerdir.
Mali Etki: Fransa Devleti'nin Amerikalılara sağladığı devasa askerî ve finansal destek, kendi bütçesinde büyük bir açık yaratmış; bu açığı kapatmak için burjuvazi ve halka koymak istediği yeni vergiler toplumsal patlamayı ve Fransız İhtilali'ni tetikleyen son damla olmuştur.

Fransız İhtilali, devlet yapısından toplumsal katmanlara kadar geniş bir yelpazede köklü ve kalıcı dönüşümlere yol açmıştır. Bu süreçte mutlak monarşinin dayandığı "tanrısal egemenlik" anlayışı sarsılarak yerini anayasal düzene, meşrutiyete ve nihayetinde cumhuriyet yönetimine bırakmıştır. Kralların keyfî yetkilerinin sınırlandırılması ve güçler ayrılığı ilkesinin benimsenmesi, siyasi rejimi temelden değiştirmiştir.

Bu siyasi dönüşüm toplumsal alanda da derin akisler bulmuştur. Orta Çağ'dan kalan feodal ayrıcalıklar, soyluluk ünvanları ve ruhban sınıfının üstünlüğü gibi toplumsal ayrımlar tek kalemde kaldırılmıştır. Bireyler, bir hükümdara bağlı "tebaa" olmaktan çıkarak kanun önünde eşit haklara sahip "vatandaş" statüsü kazanmış; böylece toplum yapısı liyakat ve hukuki eşitlik ekseninde yeniden biçimlenmiştir. İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ile yaşama, özgürlük, mülkiyet ve adalete erişim gibi temel haklar evrensel bir niteliğe bürünürken, hukuk sistemi laikleşmiş ve meclis iradesine dayalı yazılı anayasalar dönemi başlamıştır.

Aynı zamanda din ve devlet ilişkileri yeniden şekillenmiş; kilisenin kamusal alandaki etkisi ve devletin kiliseye olan bağımlılığı ortadan kaldırılarak laiklik ilkesinin temelleri atılmıştır. İhtilalin yaydığı fikrî dinamikler; imparatorlukların siyasi haritasını, toplumsal aidiyet duygusunu ve küresel siyaset anlayışını doğrudan etkileyerek ulus-devlet yapısının doğuşuna zemin hazırlamıştır.

1. Aşağıdaki değişim formundaki soruları bu metne göre cevaplayınız.

Değişim Formu
1. Fransız İhtilaline neden olan unsurlar nelerdir?
Fransız İhtilaline kralların keyfî yetkilerine dayanan mutlak monarşi ile tanrısal egemenlik anlayışı, feodal ayrıcalıklar ve ruhban sınıfının üstünlüğü gibi toplumsal eşitsizlikler ve kilisenin kamusal alandaki baskın etkisi neden olmuştur.
2. Fransız İhtilalinin meydana getirdiği değişimin etkilediği unsurlar nelerdir?
Fransız İhtilali; siyasi rejimi, toplumsal katmanları, bireyin tebaa konumunu, hukuk sistemini, din-devlet ilişkilerini ve küresel ölçekte imparatorlukların siyasi haritasını doğrudan etkilemiştir.
3. Bu süreçte değişmeyen unsurlar nelerdir?
İhtilal devlet ve toplum yapısında köklü dönüşümler yaratmış olsa da insanın yaşama, özgürlük, mülkiyet ve adalete erişim gibi temel hak ve özgürlüklere duyduğu evrensel ihtiyaç varlığını korumuştur.
4. Bu değişim ne ölçüde gerçekleşmiştir?
Bu değişim; sadece Fransa ile sınırlı kalmayıp küresel siyaset anlayışını ve ulus-devlet yapısını şekillendirecek düzeyde köklü, kalıcı ve evrensel bir ölçüde gerçekleşmiştir.
5. Fransız İhtilali ile elde edilen kazanımlara örnek olarak neler verilebilir?
Kanun önünde hukuki eşitlik, vatandaşlık statüsü, temel hakların güvenceye alınması, güçler ayrılığına dayalı anayasal düzen ve laik hukuk sistemi bu süreçte elde edilen temel kazanımlara örnek verilebilir.

2. Aşağıdaki tabloda yer alan kavramların Fransız İhtilali sonrasında nasıl bir değişime uğradığını ilgili sütuna yazınız.

Kavram	Fransız İhtilali Sonrasındaki Değişimi / Siyasi Etkisi
Tebaa	Bireyler bir hükümdara bağlı tebaa olmaktan çıkarak kanun önünde eşit haklara sahip vatandaş statüsü kazanmıştır.
Mutlak Krallık	Mutlak monarşi yıkılarak yerini anayasal düzene, meşrutiyete ve meclis iradesine dayalı cumhuriyet yönetimine bırakmıştır.
Feodal Ayrıcalıklar	Orta Çağ'dan kalan feodal ayrıcalıklar, soyluluk ünvanları ve ruhban sınıfının üstünlüğü tek kalemde kaldırılmıştır.
Tanrısal Egemenlik	Monarşinin dayandığı tanrısal egemenlik anlayışı sarsılmış, yerini halk iradesine ve yazılı anayasalara dayalı bir egemenliğe bırakmıştır.
Çok Uluslu Devlet Yapısı	İhtilalin yaydığı fikirler imparatorlukların parçalanma sürecini tetikleyerek ulus-devlet modelinin doğuşuna zemin hazırlamıştır.
Kilisenin Etkisi	Kilisenin kamusal alandaki etkisi ve devletin kiliseye olan bağımlılığı sonlandırılarak laiklik ilkesinin temelleri atılmıştır.

C. MEHMET'İN UNUTULMAZ YAZ TATİLİ

Serdar Öğretmen sınıfa girince güler yüzle öğrencilerine seslendi:

"Merhaba gençler! Umarım herkes için güzel bir tatil olmuştur. Yaz tatiliniz nasıl geçti, neler yaptınız bakalım?"

Mehmet heyecanla parmağını kaldırdı. Söz hakkı alınca yaz tatilinde izlediği tarihî bir filmden bahsetmeye başladı:

"Hocam, tatilde Fransız İhtilali öncesinde Avrupa'da geçen tarihî bir film izledim. Filmde krallıkla yönetilen kurgusal bir ülkede yaşayan insanların hayatı anlatılıyordu. İzlerken geçen yıl Fransız İhtilali konusunda öğrendiklerimiz aklıma geldi.

Filmde ülkenin yönetiminde kral çok geniş yetkilere sahipti. Halkın yönetime katılabileceği etkili bir temsil mekanizması bulunmuyordu. Yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin birbirinden bağımsız olmaması, kralın yönetimde belirleyici olmasına yol açıyordu. Bu durum bana anayasal yönetimin ve güçler ayrılığı ilkesinin önemini düşündürdü.

Toplumsal yaşam da oldukça dikkat çekiciydi. İnsanların sahip olduğu haklar ve ayrıcalıklar, içinde bulundukları toplumsal sınıfa göre değişiyordu. Bazı kesimler çeşitli ayrıcalıklara sahipken halkın büyük bölümü aynı imkânlardan yararlanamıyordu. İnsanların yönetimle ilgili düşüncelerini açıklama ve karar alma süreçlerine katılma imkânları da oldukça sınırlıydı. Bu nedenle toplumda eşitlikten ve fırsat eşitliğinden söz etmek oldukça güçtü.

Filmi izlerken Fransız İhtilali'yle birlikte önem kazanan eşitlik, özgürlük, millî egemenlik, vatandaşlık ve anayasal yönetim gibi kavramları daha iyi anladım. Özellikle insanların yönetimin bir parçası olan 'vatandaş' olarak görülmesi ile hükümdarın yönetimi altında bulunan 'tebaa' olarak kabul edilmesi arasındaki fark dikkatimi çekti.

Aslında bu film bana tarih dersinde öğrendiğimiz bazı kavramların neden ortaya çıktığını gösterdi. Anayasal yönetim, kanun önünde eşitlik, yönetime katılma ve temel hakların güvence altına alınması gibi ilkelerin uzun bir tarihsel değişim sürecinin sonucunda geliştiğini fark ettim.

Bu yıl sınıf başkanını seçerken oy kullanmanın yalnızca bir tercih yapmak olmadığını, insanların karar alma süreçlerine katılma hakkının tarihsel bir gelişimin sonucu olduğunu düşünerek sandığa gideceğim!"

Mehmet'in izlediği filmde kralın geniş yetkilere sahip olması, halkın yönetime katılımının sınırlı kalması ve bazı toplumsal kesimlerin ayrıcalıklardan yararlanması, Fransız İhtilali öncesi Fransa'nın hangi siyasi ve toplumsal özellikleriyle ilişkilendirilebilir? Bu yapıların uzun süre varlığını sürdürmesinin nedenleri neler olabilir?

Filmde kralın geniş yetkilere sahip olması, Fransız İhtilali öncesindeki mutlak monarşi anlayışıyla ilişkilendirilebilir. Halkın yönetime katılımının sınırlı olması, siyasi kararların büyük ölçüde kral ve yönetici kesim tarafından alındığını göstermektedir. Bazı toplumsal kesimlerin ayrıcalıklara sahip olması ise ihtilal öncesi Fransa'daki sınıflara dayalı toplumsal yapıyla ilişkilidir. Bu düzenin uzun süre devam etmesinde geleneksel yönetim anlayışının güçlü olması, ayrıcalıklı kesimlerin mevcut düzeni korumak istemesi ve halkın yönetime katılma imkânlarının sınırlı olması etkili olmuş olabilir.

Mehmet'in sınıf başkanı seçiminde oy kullanmayı insanların karar alma süreçlerine katılmasının tarihsel gelişimiyle ilişkilendirmesi, Fransız İhtilali öncesindeki siyasi ve toplumsal koşullar ile ihtilal sonrasında önem kazanan ilkeler arasında nasıl bir bağ kurduğunu göstermektedir? Açıklayınız.

Mehmet, sınıf başkanı seçiminde oy kullanmayı yalnızca bir tercih olarak görmemekte, bunu insanların karar alma süreçlerine katılabilmesiyle ilişkilendirmektedir. Fransız İhtilali öncesinde halkın yönetime katılımı oldukça sınırlıyken ihtilalle birlikte millî egemenlik, vatandaşlık, eşitlik ve yönetime katılma gibi ilkeler önem kazanmıştır. Mehmet de sınıf temsilcisi seçiminden hareketle geçmişte yaşanan siyasi ve toplumsal değişimlerin insanların yönetime katılma anlayışının gelişmesindeki önemini fark etmiştir.

Mehmet'in izlediği tarihî filmde karşılaştığı olayları daha önce tarih dersinde öğrendiği bilgilerle ilişkilendirmesi, tarihî filmlerin geçmişi anlamadaki rolü hakkında hangi çıkarımlarda bulunmamızı sağlar? Açıklayınız.

Tarihî filmler, geçmişteki olayların ve yaşam biçimlerinin somut örnekler üzerinden anlaşılmasına yardımcı olabilir. Mehmet de filmde karşılaştığı durumları derslerde öğrendiği bilgilerle ilişkilendirerek konuyu daha anlamlı hâle getirmiştir. Ancak tarihî filmler kurgu unsurları içerebileceğinden, filmde verilen bilgilerin tarihsel kaynaklarla karşılaştırılarak değerlendirilmesi gerekir.

D. GELENEĞİN İZİNDE, AKLIN REHBERLİĞİNDE

Maden mühendisi Elif, çalıştığı madene yakın bir mahalleye taşınır. Bir gün komşularına, evin dışında bulunan su borularının soğuk havalarda donmasından endişe ettiğini söyler. Bunun üzerine komşuları yakındaki bir tahtaya üç kez vurur ve Elif'e de aynısını yapmasını önerir. Bu davranışa şaşıran Elif, neden böyle bir uygulama yapıldığını araştırmaya karar verir.

Araştırması sonucunda geçmişte maden işçilerinin, maden ocaklarını destekleyen ahşap direklerin sağlamlığını kontrol etmek için tahtaya vurup çıkan sesi dinlediklerini öğrenir. Zamanla bu uygulamanın asıl amacı unutulmuş ve tahtaya vurmanın insanları çeşitli olumsuzluklardan koruyacağına yönelik bir inanış ortaya çıkmıştır. Elif, başlangıçta belirli bir işlevi olan bu davranışın zaman içerisinde farklı bir anlam kazanarak sorgulanmadan sürdürüldüğünü fark eder.

Aydınlanma düşünürlerinin kralların kutsal yetkileri ve kilisenin dogmalarına yönelik yaklaşımları ile Elif'in karşılaştığı inanışı sorgulama biçimi arasında nasıl bir ilişki kurulabilir? Açıklayınız.

Elif, çevresindeki insanların sorgulamadan sürdürdüğü bir inanışı olduğu gibi kabul etmek yerine bunun nedenini ve geçmişteki kaynağını araştırmıştır. Benzer şekilde Aydınlanma düşünürleri de kralların kutsal yetkilere sahip olduğu ve kilisenin sorgulanmadan kabul edilen görüşleri gibi geleneksel düşünceleri akıl ve sorgulama yoluyla değerlendirmiştir. Bu bakımdan Elif'in yaklaşımı ile Aydınlanma düşünürlerinin yaklaşımı arasında sorgulama, araştırma ve akla dayalı açıklamalar arama açısından benzerlik bulunmaktadır.

Bir okulda veli, öğretmen ve öğrencilerin katılımıyla geniş kapsamlı bir etkinlik düzenlenecektir. Etkinliğin kurallarını belirleme, ayrılan bütçenin nasıl kullanılacağına karar verme, etkinlik programını uygulama ve belirlenen kurallara uymayanlar hakkında yaptırım kararı verme yetkilerinin tamamının tek bir öğrenciye verildiğini düşününüz.

Montesquieu'nun devlet yönetimi için savunduğu "Güçler Ayrılığı" **ilkesinden hareketle, yetkilerin tek bir kişide toplanmasının yol açabileceği olumsuzlukları önlemek için bu etkinlikte yetki ve sorumlulukların nasıl dağıtılması gerektiğini açıklayınız.**

Montesquieu'nun "Güçler Ayrılığı" ilkesine göre yetkilerin tek bir kişide toplanması yerine farklı kişi veya gruplar arasında paylaştırılması gerekir. Buna göre etkinliğin kurallarını belirleme yetkisi öğrenci, öğretmen ve velilerin temsil edildiği bir kurula; bütçeyi kullanma ve etkinlik programını uygulama görevi başka bir kurula; kurallara aykırı davranışları değerlendirerek yaptırım kararı verme yetkisi ise bunlardan bağımsız bir kurula verilebilir. Böylece yetki ve sorumlulukların farklı kurullar arasında paylaşılmasıyla daha dengeli ve denetlenebilir bir yönetim sağlanabilir.

NOTLAR

ÖLÇME, DEĞERLENDİRME VE SINAV HİZMETLERİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ
ÖĞRENME ETKİNLİKLERİ
11. Sınıf
TARİH

CEVAP ANAHTARI

TAR.11.2.2. 1789-1908 yılları arasında meydana gelen siyasi, askerî ve idari gelişmelerin Osmanlı Devleti'nin yönetim ve toplum yapısına etkilerini sorgulayabilme

TAR.11.2.2. 1789-1908 yılları arasında meydana gelen siyasi, askerî ve idari gelişmelerin Osmanlı Devleti'nin yönetim ve toplum yapısına etkilerini sorgulayabilme

a) 1789-1908 yılları arasında meydana gelen siyasi, askerî ve idari gelişmelerin Osmanlı Devleti'nin yönetim ve toplum yapısına etkileri hakkında merak ettiği konuları belirler.
b) İlgili konular hakkında sorular sorar.
c) Farklı kaynaklar üzerinden konuya ilişkin bilgi toplar.
ç) Topladığı bilgilerin doğruluğunu değerlendirir.
d) Topladığı bilgiler üzerinden 1789-1908 yılları arasında meydana gelen siyasi, askerî ve idari gelişmelerin Osmanlı Devleti'nin yönetim ve toplum yapısına etkileri hakkında çıkarım yapar.

TAR.11.2.2

A. TARİHSEL DEDEKTİF: OSMANLI NEDEN DEĞİŞİYOR?

Görsel: Âli ve Fuad Paşalar, Islahat Fermanı'nı müzakere ederken (Temsilî)

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti aynı anda birçok sorunla karşı karşıya kaldı. Avrupa devletlerinin Osmanlı toprakları üzerindeki rekabeti arttı; milliyetçilik düşüncesinin etkisiyle isyanlar çıktı; askerî yenilgiler ve toprak kayıpları yaşandı. Devlet yöneticileri ise bu sorunlara karşı askerî, idari, hukuki ve siyasi alanlarda çeşitli düzenlemeler gerçekleştirdi. Nizam-ı Cedit ile başlayan yenileşme sürecini II. Mahmud Dönemi düzenlemeleri, Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve Kanun-ı Esasi gibi gelişmeler izledi.

1. Aşağıdaki tarihsel gelişmelerden birini seçiniz:

Nizam-ı Cedit – Vaka-i Hayriye – Tanzimat Fermanı – Islahat Fermanı – Kanun-ı Esasi

Seçtiğiniz gelişmeye dair aşağıdaki Tarihsel Dedektif Dosyası'ndaki adımları takip ederek araştırmanızı gerçekleştiriniz.

Araştırmanız sırasında aşağıdaki Tarihsel Dedektif Dosyası'nı doldurunuz.

Tarihsel Değişimin İzini Sürüyorum	
Merak ettiğim konu	Nizam-ı Cedit'in kurulma nedenleri ve Osmanlı Devleti'nin askerî ve idari yapısında meydana getirdiği değişiklikler.
Bu konuda cevabını merak ettiğim iki soru	1. Osmanlı Devleti'ni Nizam-ı Cedit adı verilen yenilikleri yapmaya yönelten sorunlar nelerdir? 2. Nizam-ı Cedit, Osmanlı Devleti'nin askerî ve idari yapısında hangi değişiklikleri meydana getirmiştir?
Araştırmada kullandığım 1. kaynak	III. Selim dönemindeki Nizam-ı Cedit düzenlemelerine ilişkin döneme ait bir belge.
Araştırmada kullandığım 2. kaynak	Nizam-ı Cedit'i ele alan, bir tarihçi tarafından hazırlanmış akademik çalışma.
İki kaynakta ortak olan bilgi	Osmanlı ordusunun Avrupa devletlerinin orduları karşısında yetersiz kalması nedeniyle askerî alanda yenilik yapılmasına ihtiyaç duyulduğu ve Avrupa tarzında eğitim alan yeni bir ordunun oluşturulduğu bilgisi her iki kaynakta da yer almaktadır.
Kaynaklarda farklılaşan bilgi	Döneme ait kaynak, yapılan düzenlemeleri ve dönemin sorunlarını kendi şartları içinde aktarırken akademik çalışma Nizam-ı Cedit'in ortaya çıkış nedenlerini, uygulanmasını ve sonuçlarını daha geniş bir tarihsel çerçevede değerlendirmektedir.
Hangi bilgiyi daha güvenilir buldum? Neden?	Nizam-ı Cedit döneminde alınan kararları öğrenmek için döneme ait belgeyi daha güvenilir buldum. Çünkü bu belge olayların gerçekleştiği döneme ait doğrudan bir tarihsel kanıttır. Ancak yeniliklerin nedenlerini ve sonuçlarını değerlendirmek için akademik çalışmadan da yararlanmak gerekir.
Bu gelişmeden önce yönetim/toplum yapısı	Osmanlı ordusunda geleneksel askerî teşkilat etkisini sürdürüyordu. Özellikle Yeniçeri Ocağı eski askerî gücünü ve disiplinini büyük ölçüde kaybetmişti. Avrupa'daki askerî gelişmeler karşısında Osmanlı ordusunun yenilenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştı.
Bu gelişmeden sonra yönetim/ toplum yapısı	Avrupa tarzında eğitim ve talim yapan Nizam-ı Cedit Ordusu oluşturuldu. Ordunun giderlerini karşılamak amacıyla İrad-ı Cedit Hazinesi kuruldu. Askerî eğitim ve teknik alanlarda Avrupa'daki gelişmelerden daha fazla yararlanılmaya başlandı. Böylece askerî yenilikler mali ve idari düzenlemelerle desteklendi.
Ulaştığım temel çıkarım	Nizam-ı Cedit yalnızca yeni bir ordunun kurulması değildir. Askerî başarısızlıkları önleme amacıyla başlayan yenilikler, mali ve idari alanlarda da yeni düzenlemeler yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu nedenle Nizam-ı Cedit, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki gelişmeleri dikkate alarak devlet kurumlarını yenileme çabasının önemli aşamalarından biridir.

2. İncelediğiniz gelişme Osmanlı Devleti'nde yalnızca belirli bir sorunu çözmeye yönelik bir düzenleme midir, yoksa devlet ve toplum yapısındaki daha geniş bir dönüşümün parçası mıdır? Kanıt göstererek açıklayınız.

Nizam-ı Cedit, yalnızca askerî alandaki sorunları çözmek amacıyla yapılan bir düzenleme değildir; Osmanlı Devleti'ndeki daha geniş bir dönüşümün parçasıdır. Avrupa karşısında yaşanan askerî başarısızlıklar yeni ve düzenli bir ordunun kurulmasını gerekli kılmıştır. Ancak bu ordunun giderlerini karşılamak amacıyla İrad-ı Cedit Hazinesi'nin kurulması, yeniliklerin mali alana da yayıldığını göstermektedir. Ayrıca Avrupa'daki askerî eğitim ve teknik gelişmelerden yararlanılması, devletin yenileşme anlayışında önemli bir değişime işaret etmektedir. Bu nedenle Nizam-ı Cedit, askerî sorunlara çözüm arayışıyla başlayıp askerî, mali ve idari alanları etkileyen daha kapsamlı bir yenileşme sürecinin önemli bir aşaması olarak değerlendirilebilir.

B. HANGİ KAYNAKLARA GÜVENİRSİN?

1. Bir öğrenci Tanzimat Fermanı hakkında araştırma yaparken aynı konuda dört farklı kaynağa ulaşmıştır:

Kaynak A: Tanzimat Fermanı'nın özgün metninin bulunduğu bir arşiv kaydı

Kaynak B: Bir üniversite öğretim üyesinin hakemli dergide yayımlanmış makalesi

Kaynak C: Tarihsel belgelere dayanan ve kaynakça gösteren bir tarih kitabı

Kaynak D: Yazarı ve kaynakçası belirtilmeyen bir sosyal medya paylaşımı

Kaynakları aşağıdaki ölçütlere göre değerlendiriniz.

Ölçütü karşılayan kaynaklar için (✔), karşılamayan kaynaklar için (✘) işareti koyunuz.

Kaynak	Yazar/kurum belli mi?	Kaynak gösterilmiş mi?	Tarihsel kanıta dayanıyor mu?	Bilgi doğrulanabiliyor mu?
Kaynak A	✔	✔	✔	✔
Kaynak B	✔	✔	✔	✔
Kaynak C	✔	✔	✔	✔
Kaynak D	✘	✘	✘	✘

2. Kaynakların verdiği bilgiler birbiriyle çelişirse hangi kaynağa öncelik verirsiniz? Tercihinizi gerekçesiyle açıklayınız.

Kaynaklarda çelişkili bilgiler varsa bilgilerini tarihsel kanıtlara dayandıran, kaynağını açıkça gösteren ve verdiği bilgiler başka güvenilir kaynaklardan doğrulanabilen kaynağa öncelik veririm.

3. Bir kaynağın güvenilirliğini değerlendirirken yalnızca kaynak türüne bakmak neden yeterli değildir? Açıklayınız.

Bir kaynağın güvenilirliğini belirlemek için yalnızca kaynak türüne bakmak yeterli değildir. Kaynağın kim tarafından ve hangi amaçla oluşturulduğu, hangi kanıtlara dayandığı ve verdiği bilgilerin başka kaynaklarla doğrulanıp doğrulanamadığı da değerlendirilmelidir. Örneğin bir arşiv belgesi olayın yaşandığı döneme ait önemli bir kanıt olsa da belirli bir kişinin veya kurumun bakış açısını yansıtabilir.

C. OSMANLI DEVLETİ DÖNÜŞÜM ŞEMASI

Osmanlı Dönüşüm Şemasında, Osmanlı Devleti'nin 1789-1908 yılları arasındaki dönüşümünde etkili olan askerî, siyasi, yönetimsel ve toplumsal gelişmeler arasındaki ilişki gösterilmiştir. Aşağıdaki etkinlikleri yaparken şemadaki bilgilerden yararlanınız.

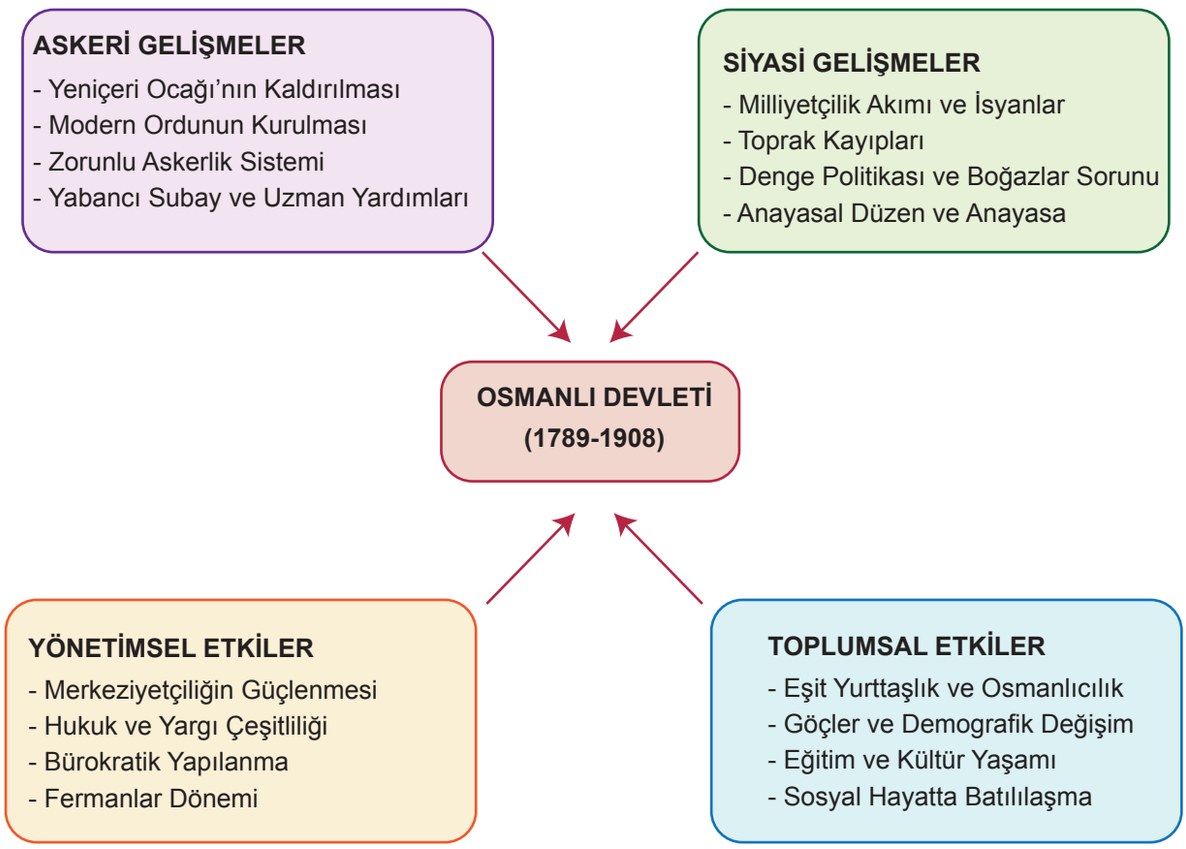

1. Aşağıdaki olay kartlarını inceleyiniz. Her olayın askerî, siyasi, idari ve toplumsal alanlardan hangisi veya hangileriyle ilişkili olduğunu belirleyiniz. Bir olay birden fazla alanla ilişkili olabilir. Seçimlerinizi, olayların etkilerini ve sonuçlarını dikkate alarak tarihsel gerekçeleriyle açıklayınız.

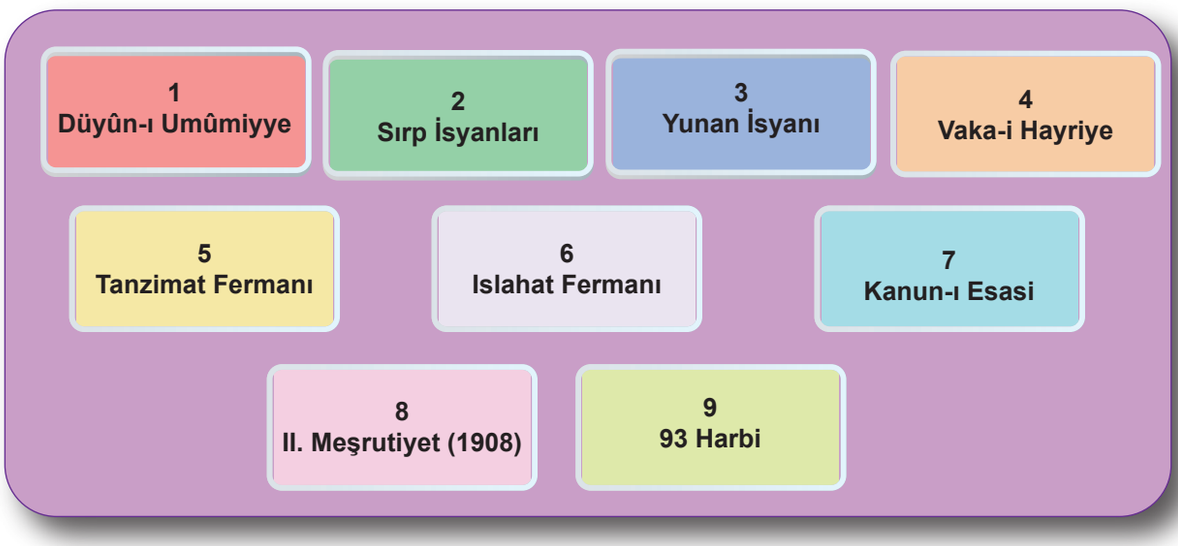

Olay	İlişki Alan/Alanlar	Örnek Gerekçe
Dûyûn-ı Umûmiyye	İdari - Siyasi	Osmanlı maliyesi üzerinde yabancı alacakların denetimini arttırmış; devletin mali karar alma ve yönetim yapısını etkilemiştir.
Sırp İsyanları	Siyasi - Toplumsal	Milliyetçilik düşüncesinin etkisi ile ortaya çıkmış; Osmanlı Devleti'nin egemenlik ve toprak bütünlüğünü etkilemiştir.
Yunan İsyanı	Siyasi - Toplumsal	Milliyetçilik hareketlerinin etkisi ile gelişmiş; Yunanistan'ın bağımsız olmasıyla Osmanlı Devleti'nin siyasi yapısı ve egemenlik alanı etkilenmiştir.
Vaka-i Hayriye	Askerî - İdari	Yeniçeri Ocağı kaldırılmış; ordunun yeniden düzenlenmesinin ve merkezi yönetimin güçlendirilmesinin önü açılmıştır.
Tanzimat Fermanı	İdari - Siyasi - Toplumsal	Yönetim ve hukuk alanında düzenlemeler getirmiş; can, mal ve namus güvenliği gibi hakların güvence altına alınmasını hedeflemiştir.
Islahat Fermanı	Siyasi - Toplumsal - İdari	Gayrimüslimlere yönelik yeni hak ve düzenlemeler getirerek devlet-vatandaş ilişkilerini ve toplumsal yapıyı etkilemiştir.
Kanun-ı Esasi	Siyasi - İdari - Toplumsal	Anayasal yönetime geçilmesini ve Meclisin açılmasını sağlayarak devletin yönetim biçiminde önemli bir değişiklik meydana getirmiştir.
II. Meşrutiyet (1908)	Siyasi - Toplumsal - İdari	Meşruti yönetimin yeniden işlerlik kazanmasını ve parlamenter yapının tekrar faaliyete geçmesini sağlamıştır.
93 Harbi	Askerî - Siyasi - Toplumsal	Osmanlı-Rus savaşı askerî ve siyasi sonuçlar doğurmuş toprak kayıpları ve göçler toplum yapısını da etkilemiştir.

2. Şemada kurduğunuz bağlantılardan hareketle 1789-1908 döneminde Osmanlı Devleti'nin yönetim ve toplum yapısında meydana gelen dönüşümü açıklayan bir tarihsel çıkarım oluşturunuz. Çıkarımınızı, şemada yer alan en az iki gelişme arasındaki neden-sonuç ilişkisine dayandırınız.

Askerî ve siyasi sorunlar, Osmanlı Devleti'nde yönetimi güçlendirmeye yönelik reformları hızlandırmış; bu reformlar yönetim anlayışında değişime ve anayasal yönetime geçişe zemin hazırlarken savaş ve göçler toplum yapısının da dönüşmesine neden olmuştur.

D. 1876: KARAR ANI

Görsel: Abdülhamid Han, Kanun-ı Esasi'yi onaylarken (Temsilî)

1876 yılındasınız.

Osmanlı Devleti, XIX. yüzyılın ikinci yarısında önemli siyasi, toplumsal ve ekonomik sorunlarla karşı karşıyadır. Balkanlarda milliyetçilik düşüncesinin etkisiyle yaşanan sorunlar devletin toprak bütünlüğünü tehdit etmekte, Avrupa devletlerinin Osmanlı üzerindeki siyasi baskıları artmaktadır. Devletin yönetim biçimi ve mevcut sorunların nasıl çözülebileceği de aydınlar ve devlet adamları arasında tartışılmaktadır.

Bu dönemde Genç Osmanlılar, devletin içinde bulunduğu sorunların çözümünde hukuk, anayasa ve meclis gibi kavramların önemini savunmaktadır. Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ali Suavi gibi isimler düşüncelerini gazete ve diğer yayınlar aracılığıyla kamuoyuna aktarmaktadır. Devlet yönetiminin hukuki kurallara bağlanması, halkın temsilcilerinden oluşan bir meclisin açılması ve padişahın yetkilerinin sınırlandırılması gibi düşünceler tartışılmaktadır.

Dönemin sorunlarını ve tartışmalarını inceleyerek padişaha sunulmak üzere hazırlanan aşağıdaki üç öneriyi değerlendirmekle görevli bir danışmansınız.

Padişaha sunulmak üzere üç öneri hazırlanmıştır:

a) Mevcut yönetim yapısı değiştirilmemelidir.

b) Meclis açılmalı ancak padişahın yetkileri tamamen korunmalıdır.

c) Bir anayasa hazırlanmalı ve devlet yönetimi hukuki kurallarla düzenlenmelidir.

Bu önerilerden hangisinin dönemin sorunlarına daha uygun bir çözüm oluşturabileceğini araştırınız. Kararınızı tarihsel bilgi ve kanıtlara dayandırınız.

Kararınızı vermeden önce:

- Dönemin hangi sorunlarını araştırmanız gerektiğini belirleyiniz.
- Belirlediğiniz sorunlarla ilgili en az iki araştırma sorusu oluşturunuz.
- Araştırma sorularınıza cevap bulmak için en az iki farklı kaynaktan bilgi toplayınız.
- Kullandığınız kaynakların güvenilirliğini değerlendiriniz.
- Araştırmanızdan elde ettiğiniz bilgi ve kanıtlardan hareketle önerilerden birini seçiniz.
- Seçtiğiniz öneriyi neden desteklediğinizi açıklayan gerekçeli bir yazı yazınız. Yazınızda araştırmanızdan elde ettiğiniz tarihsel bilgi ve kanıtlardan yararlanınız.

NOTLAR

YAZILI PUSULASI

Çözümlere buradan ulaş

11. Sınıf Tarih Öğrenme Etkinlikleri Seti 2. Bölüm (2026-2027)

Telefonunun kamerasıyla ilgili QR kodunu okut.
Ekrandan okuyorsan QR koduna dokunabilirsin.

CEVAP VE ÇÖZÜMLER

Yazılı cevaplar ve çözüm sayfası
Ücretsiz erişim

VİDEO ÇÖZÜMÜ

Bu PDF’nin ilgili videosu ve durumu
Premium videolar uygulamada açılır

Video henüz eklenmediyse sağdaki sayfada belirtilir.
Video sonradan eklendiğinde aynı QR kodu kullanılabilir.

Bu erişim kartı Yazılı Pusulası tarafından eklenmiştir.
Önceki soru ve cevap sayfaları değiştirilmemiştir.
kaynaklar.net